

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Dítě z ohrožené rodiny v mateřské škole

Vypracovala: Sabina Remtová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, 4. dubna 2022

.....

Sabina Remtová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Miluši Vítečkové, Ph.D., za odborné vedení a laskavou pomoc při zpracování této bakalářské práce. Také děkuji všem účastníkům výzkumu za jejich ochotu a čas. Nakonec bych ráda poděkovala své rodině a blízkým za podporu a trpělivost.

ABSTRAKT

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaké mají pedagogové mateřských škol povědomí o problematice ohrožených rodin, zdali již měli či mají zkušenost s dítětem z ohrožené rodiny, jak dítě z ohrožené rodiny poznají, jakým způsobem postupují nebo by postupovali v případě ohroženého dítěte a jaká je informovanost pedagogů v souvislosti s touto problematikou. Teoretická část bakalářské práce obsahuje kapitoly týkající se rodiny, ohrožené rodiny, možnosti pomoci ohroženým rodinám, sociálně-právní ochrany dětí, mateřských škol a předškolního vzdělávání. Praktická část bakalářské práce obsahuje výsledky smíšeného výzkumného šetření. Pro kvantitativní část je použita metoda dotazníkového šetření, výzkumný soubor je tvořen pedagogy mateřských škol. Pro kvalitativní část je použita metoda rozhovoru. Rozhovory jsou vedeny s učitelkami mateřských škol, které již mají zkušenost s dítětem z ohrožené rodiny. Dílčím doplněním jsou výsledky z realizovaného rozhovoru s vyšetřovatelkami z oddělení obecné kriminalistiky.

Klíčová slova: rodina, ohrožená rodina, sociálně-právní ochrana dětí, mateřská škola.

ABSTRACT

The goal of this bachelors thesis is to find out how aware kindergarten teachers are of the issue of endangered families. Whether they have ever had the experience of dealing with a child from an endangered family, how to recognize a child from an endangered family, what procedures apply, and how informed pedagogues are on this topic. The theoretical part of this bachelor's thesis includes chapters on family, endangered family, the options of helping endangered families, social and legal protection of children, kindergartens, and pre-school education. The practical part of this bachelor's thesis includes the results of a mixed methods research. The quantitative part utilises the method of survey with the control group comprising of kindergarten pedagogues. The qualitative part utilises the method of interview. The participants of the interviews are kindergarten teachers, who already have an experience with a child from an endangered family. There also is an addendum, which presents the results of an interview made with investigators from the criminology department.

Keywords: family, endangered family, social and legal protection of children, kindergarten.

Obsah

ÚVOD	8
1 RODINA	9
1.1 Funkce rodiny	10
1.2 Typy rodiny	11
1.3 Současná rodina.....	12
2 OHROŽENÁ RODINA.....	14
2.1 Syndrom CAN.....	15
2.1.1 Zanedbávání péče o dítě.....	16
2.1.2 Sexuální zneužívání dětí.....	17
2.1.3 Tělesné týrání dítěte.....	18
2.1.4 Psychické týrání dítěte.....	19
3 MOŽNOSTI POMOCI OHROŽENÉ RODINĚ	21
3.1 Sanace rodiny.....	21
3.2 Rodinné skupinové konference	21
3.3 Případová konference	22
3.4 Rodinná terapie	23
3.5 Krizová intervence	23
4 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ	25
4.1 Poskytování sociálně-právní ochrany dětí	25
5 MATEŘSKÁ ŠKOLA A PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	27
5.1 Charakteristika období předškolního věku	28
6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	30
6.1 Cíl výzkumného šetření.....	30
6.2 Výzkumné otázky	30
6.3 Výzkumné metody a výzkumný soubor	30
7 VÝSLEDKY	32
7.1 Výsledky dotazníkového šetření	32
7.2 Výsledky rozhovorů vedených s pedagogy mateřských škol	41
7.2.1 Představení učitelek mateřských škol	42
7.2.2 Výsledky na základě realizovaných rozhovorů s učitelkami mateřských škol	43
7.3 Rozhovor s vyšetřovatelkami z oddělení obecné kriminalistiky.....	51

8 DISKUZE A CELKOVÉ SHRNU TÍ	56
ZÁVĚR	58
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	60
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	63
SEZNAM PŘÍLOH	64

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je dítě z ohrožené rodiny v mateřské škole. Toto téma jsem si zvolila, protože si myslím, že je v posledních letech velmi aktuální. Pedagogové mateřských škol se s touto problematikou setkávají stále častěji. Jelikož jsem učitelkou v mateřské škole, je mi toto téma velmi blízké. Ve své praxi jsem se s dítětem z ohrožené rodiny setkala, z tohoto důvodu jsem se o tuto problematiku začala více zajímat. Ze své zkušenosti vím, že se o tomto tématu příliš nehovoří, ačkoliv je velmi závažné.

Cílem bakalářské práce je zjistit povědomí pedagogů mateřských škol o problematice ohrožených rodin, zmapovat, zda mají zkušenost s dítětem z ohrožené rodiny, jakým způsobem jsou informováni a jak postupují nebo by eventuálně postupovali v případě ohroženého dítěte.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část práce vymezuje pojmy týkající se rodiny, ohrožené rodiny, pomoci těmto rodinám. Dále se zabývá sociálně-právní ochranou dětí, mateřskou školou a předškolním vzděláváním. Praktická část bakalářské práce je vedena formou smíšeného výzkumu. Pro kvantitativní část byla použita metoda dotazníkového šetření, jehož se zúčastnilo celkem 210 pedagogů mateřských škol. Pro kvalitativní část byly zvoleny rozhovory s učitelkami mateřských škol, které se během své praxe setkaly s dítětem z ohrožené rodiny. Pro doplnění praktické části byl veden rozhovor s pracovníky z oddělení obecné kriminalistiky.

1 RODINA

„Každá rodina má svou vlastní vůni a každá v nějaké míře respektuje obecně závazná pravidla fungování společnosti. Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí proto, že nejlepším možným způsobem spojuje specifické a univerzální.“¹

Rodina v tom nejjednodušším pojetí představuje soužití osob, které jsou v příbuzenském vztahu. Mezi hlavní úkoly rodiny patří formování osobnosti dětí a následně u dospělých jedinců jde o stabilizaci jejich osobnosti uvnitř rodiny. Rodina zajišťuje a zároveň zaručuje svým členům zejména emoční podporu. Durkheimovská představa je založena v rámci moderní rodiny především na vztazích mezi členy a toto pojetí je v souladu s již výše uvedenou emoční podporou.² Dle autora knihy s názvem *Rodina jako instituce a vztahová síť* je jedním z dalších hlavních úkolů rodiny péče o její děti, což existuje již od nepaměti. Rodina jako základní jednotka každé lidské společnosti je biologicky významná v souvislosti s udržení lidstva. Dítě se od svého narození setkává jako první s významným modelem společnosti, kterým je rodina. Rodina dítěte předurčuje jak jeho osobní vývoj, tak i jeho následné vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina předává dítěti určité hodnoty, zajišťuje mu podporu a v určité míře ho vystavuje konfliktním situacím, které vedou k rozvoji jeho sociálních dovedností. Rodinné pouto je velmi důležité pro dítě, ale nutno podotknout, že má velký význam i u dospělého člověka.³ „Rodina je primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob.“⁴

„V rodině probíhá primární socializace – realizuje se v ní skrze intimní vztahy s matkou a dalšími členy rodinného jádra, první kontakt dítěte se společností a kulturou. Rodina mu tím, jak s dítětem jedná, jaké k němu zaujímá postoje, jakou vytváří oporu pro jeho vývoj, jakou citlivostí jej zahrnuje, zprostředkovává zvládání základních vzorců socio-

¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 9.

² SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. s. 20.

³ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 9-10.

⁴ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2007. s. 11.

kulturního chování a myšlení. Díky nim dítě rozvíjí své vztahy k sobě samému, druhým lidem, širšímu sociálnímu okolí, k věcem a úkolům.“⁵

1.1 Funkce rodiny

Funkce rodiny by měly především zahrnovat vzájemnou péči o kvalitní život všech členů rodiny. Je velmi důležité zajistit emoční stabilitu rodiny, finanční a materiální prostředky. Je kladen důraz na zdraví a podporu zájmů či individuální rozvoj každé rodiny.⁶ Kraus ve své knize s názvem *Základy sociální pedagogiky* rozlišuje celkem šest funkcí rodiny:

- biologicko-reprodukční funkce,
- sociálně-ekonomická funkce,
- ochranná funkce,
- socializačně-výchovná funkce,
- rekreační, relaxační a zábavná funkce,
- emocionální funkce.

Pokud jde o funkci biologicko-reprodukční, je důležité, aby se společnost rozvíjela. K tomu je zapotřebí stabilní reprodukční základna.⁷ V této funkci je kladen důraz na zajištění plazení potomstva a uspokojování sexuálních potřeb.⁸

V sociálně-ekonomické funkci rodina významně přispívá k rozvoji ekonomického systému, přičemž se členové rodiny zapojují jak do výrobní, tak i nevýrobní sféry. Díky tomu se rodina stává jedním z hlavních spotřebitelů na trhu.⁹

Ochranná funkce zajišťuje základní životní potřeby pro všechny členy rodiny. Jedná se zejména o potřeby biologické, hygienické či zdravotní.¹⁰

Díky socializačně-výchovné funkci může rodina dítěti předávat své zkušenosti a dovednosti, které jsou nepostradatelnou součástí jeho vstupu do praktického života. „Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá nejrůznější informace, které

⁵ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). s. 198.

⁶ ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. s. 81.

⁷ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 81–83.

⁸ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 152.

⁹ ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. s. 82.

¹⁰ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 82.

zpracovává v souladu se svými přirozenými vlohami, potřebami a zkušenostmi, aktivně uplatňuje také svou vůli, zájmy a přání.“¹¹

Rodina by kromě toho, že svým dětem předává určité dovednosti, měla dbát i na aktivity, jako je například společné trávení volného času či uskutečňování různých zájmových činností. K tomu slouží rekreační, relaxační a zábavná funkce. Nedílnou součástí rozvoje dítěte je stmelování rodiny.

Pocit lásky, zázemí, bezpečí a samozřejmě také jistoty je podstatou emocionální funkce, která je nezastupitelná a zásadní pro fungování rodin.¹²

1.2 Typy rodiny

V odborné literatuře se můžeme setkat s více druhy typologií rodin od různých autorů. Autorka knihy s názvem *Psychologie rodiny* rozděluje rodiny na tři typy, a to na uzavřený rodinný systém, otevřený rodinný systém a náhodný rodinný systém. Pro uzavřený rodinný systém je velmi charakteristická pevná konstrukce, která vede ke smyslu pro řád a změny. V otevřeném rodinném systému vychází řád a změna ze vzájemného působení pevného a rozvíjejícího se rodinného systému. V náhodném rodinném systému je organizace rodiny velmi vratká a nestabilní.¹³ Rodiny můžeme také dělit dle struktury, kterou tvoří určitá část osob, zahrnující členy nukleární či rozšířené rodiny. Lze ji proto dělit na úplnou rodinu, neúplnou rodinu a doplněnou rodinu. Úplnou rodinu můžeme chápat jako společenství partnerů, kteří jsou biologickými rodiči dítěte. V neúplné rodině je v trvalém soužití s dítětem pouze jeden z rodičů. Doplněná rodina je taková rodina, kdy ve společném soužití žije dané dítě, jeden z jeho biologických rodičů a nevlastní rodič dítěte.¹⁴

Pro podrobnější popis typologie rodiny považuji za vhodné uvést rozdělení do tří typů, a to na příbuzenskou, nestabilní a rozvětvenou. Tuto typologii ve své knize uvádí Ivo Možný, který se odkazuje na Frederica Le Playe.

¹¹ ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. s. 82.

¹² KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 83.

¹³ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2007. s. 52–53.

¹⁴ ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. s. 80-81.

a) Příbuzenská rodina

Příbuzenská rodina je taková rodina, kdy její členové aktivně pracují a podílejí se na společném chodu domácnosti. Tito členové nemají žádný majetek ve svém vlastnictví. Tento typ rodin se skládá z pravidla ze čtyř generací s více nukleárními rodinami. Velmi důležité pro tento typ rodin je udržování rodinných tradic. Tato rodina svým členům zajišťuje podporu jak v oblasti morální, tak materiální.

b) Nestabilní rodina

V této rodině se nachází pouze pár členů, jako jsou rodiče a jejich neprovdané děti. Tyto děti po sňatku rodinu z pravidla opustí a ke svým rodičům od té doby nepociťují žádné závazky. Tento typ rodin nemá dostatečnou stabilitu, nectí rodinné tradice a morálku. Její členové končí často opuštění.

c) Rozvětvená rodina

Základní stavební kámen tohoto typu rodin je společný dům, ve kterém zpravidla žije nejstarší syn i se svou ženou a dětmi. Jeho rodina se stává odpovědná za pokračování v rodinných tradicích a udržení nepřetržitého trvání rodinného života. Členové rozvětvené rodiny žijí především již ve zmiňovaném společném domě.¹⁵

1.3 Současná rodina

Současnou rodinu můžeme charakterizovat několika znaky. Jedním z prvních znaků je, že ženy mají v současné době více práv, které mohly dříve náležet pouze mužům. V současné době se i děti zapojují do organizace rodinného života. Současná rodina žije více v izolovanosti, která vede k odděleným životům jednotlivých generací. Také se výrazně navyšuje počet osob, které žijí samostatně v domácnosti. Dále dnešní doba přináší více osamělých žen s dětmi. Současné rodiny společně netráví tolik volného času. Často se stává, že rodiny nenajdou čas, kdy by se mohly sejít pohromadě a navzájem spolu komunikovaly. Rodiče jsou více vytíženi pracovními povinnostmi, které vedou k vyčerpání a k nedostatečnému prostoru trávit společný čas se svými

¹⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost. 2.*, upravené vydání Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 38–39.

děti. V takových případech se většina rodičů snaží své děti uplácat a svůj nedostatek volného času dětem kompenzují materiálními prostředky. V současné rodině můžeme nalézt model nazývaný dvoukariérový, který v některých případech vede k rozpadu rodiny.¹⁶ Šmelová a Prášilová dodávají, že postoje rodičů k dětem jsou ve velké míře ovlivněny individuálními zájmy daného rodiče, jeho kariéřním postupem a angažovaností v práci. Vzdělání, zaměstnání anebo profesní růst rodiče má mnohdy velký dopad na rodinné soužití a stabilitu vztahů v rodině.¹⁷ Dalším charakteristickým znakem je vysoká rozvodovost rodin. Dítě pak ztrácí přímý kontakt s jedním rodičem. Rozvod může u dítěte narušit duševní zdraví, jeho osobní růst a v některých případech vede k psychickým poruchám. Posledním znakem v této knize je diferencovanost rodin dle sociálně-ekonomické úrovně. Mnoho současných rodin řeší své finanční problémy, které vedou k nadměrnému zadlužení.¹⁸

Zdeněk Hellus se ve své knize zabýval problémy současných rodin a jako jeden z problémů současné rodiny uvedl, že: „Mezi prarodiči bylo více stabilizovaných manželství a rodinných svazků, a tak měla vnoučata možnost zakoušet jejich prostřednictvím tradici rodinné semknutosti. Jak ale postupně dorůstají do prarodičovských rolí generace, které už postihly oslabené a proměnlivé rodinné svazky, nedostane se dětem přímých zkušeností s těmi hodnotami rodinného svazku, které dosavadní prarodiče stále ještě reprezentují.“¹⁹

¹⁶ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 83–85.

¹⁷ ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. s. 76.

¹⁸ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 85–86.

¹⁹ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). s. 208.

2 OHROŽENÁ RODINA

Ohrožená rodina je taková rodina, ve které se její členové nacházejí v obtížných situacích. Tyto rodiny a její členové často před svými problémy utíkají. Dopad těchto problémových situací značně ovlivňuje prospívání dítěte v rodině.

„Špatné zacházení s dítětem je úmyslné nebo neúmyslné chování pečující osoby, které se vymyká společenským normám a ohrožuje dítě.“²⁰

Ohrožená rodina se dostává do situací, ve kterých není schopna plnit základní požadavky a úkoly dané společností. Selhání jednoho či více členů rodiny se odráží v plnění základních rodinných funkcí, které v tomto případě nejsou dostatečně naplněny.²¹ V případě, že rodiny nenaplnují jednu funkci, popřípadě více funkcí, se následně ocitají v situaci, kdy takové jednání má velký dopad na ostatní příslušníky rodiny v kontextu negativního vývoje, poruch chování, eventuálně vzniku sociálně patologických jevů.²²

Ohrožené rodiny můžeme také diagnostikovat dle rodinných poruch. K diagnostikování nám napomáhá dotazník funkčnosti této rodiny, který je popsán v knize *Sociální pediatrie*. Dle této metody byly stanoveny čtyři základní skupiny, které nám objasňují rodinný systém či případné poruchy.

a) Funkční rodina

Tento typ rodiny zajišťuje dítěti správný vývoj. Je zjevné, že je tato rodina bezproblémová.

b) Rodiny problémové

V tomto případě se jedná o rodiny, ve kterých nalézáme závažnější poruchy či problémy v oblasti určitých, ba i dokonce všech funkcí, které však vážně nezasahují a nepoškozují rodinný systém nebo správný vývoj dítěte. Tento typ rodin dokáže vyřešit své problémy vlastními silami.

²⁰ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (Ed.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. s. 27.

²¹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). s. 101.

²² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vydání Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). s. 158.

c) **Dysfunkční rodiny**

Dysfunkční rodina je taková rodina, ve které se objevují závažné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny. Celek rodiny je tak vážně ohrožen a poškozen, což má za následek ohrožení správného vývoje a prospěchu dítěte. Dysfunkční rodina není schopna svůj problém zvládnout a vyřešit vlastními silami, z tohoto důvodu musí přistoupit na nejrůznější opatření, která jsou také známá pod pojmem sanace rodiny.

d) **Afunkční rodina**

Afunkční rodina nesplňuje svůj hlavní úkol, dítěti je v této rodině prokazatelně a závažně ubližováno. Takové ublížení vede k nesprávnému vývoji dítěte a ohrožení jeho existence samotné. V tomto případě je efektivní dítě rodině odebrat a umístit ho do jiné či náhradní rodiny.²³

Ohroženou rodinu lze jen ztěžka definovat. Dítě může být svou rodinou ohroženo nejrůznějšími stresovými či traumatizujícími situacemi. V tomto případě se může jednat o úmrtí blízké osoby, rozvod rodičů, tělesné onemocnění dítěte nebo členů rodiny, užívání návykových látek v rodině. Do skupiny ohrožených rodin bych mohla vypsát celou škálu nejrůznějších forem či způsobů, kterými může být dítě ohroženo. Avšak ke své práci a jeho podrobnějšímu charakterizování jsem si vybrala jedny z nejhorších způsobů ohrožení dítěte. Jsou to rodiny, které si vybírají dle mého názoru nejhrůznější a nejstrašnější metody, kterými lze dítěti ublížit. Jedná se o rodiny, které zanedbávají, fyzicky týrají, psychicky týrají a sexuálně zneužívají své vlastní děti.

2.1 Syndrom CAN

Syndrom CAN můžeme chápat jako syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. V anglosaské literatuře je označován jako Child Abuse and Neglect. Jedná se o skupiny špatných faktorů působících především v oblastech zahrnující vývoj dítěte a jeho postavení ve společnosti. Jedná se zpravidla o úmyslné ubližování dítěti ze strany rodiny, či jiné blízké osoby.²⁴ Podobné názory sdílí Slavomil Fischer a Jiří škoda, kteří tento syndrom definují jako „poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů

²³ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). s.106–109.

²⁴ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. s. 15.

nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti hodnoceno jako nepřijatelné.“²⁵ Následující podkapitoly se budou zabývat podrobnějším popisem zanedbávaného, týraného a zneužívaného dítěte.

2.1.1 Zanedbávání péče o dítě

„Wilson a Horner (2005) přirovnávají zanedbávání k obrovskému růžovému slonovi žijícímu v pokoji moderního sociálního systému, který je tak velký, že ho nelze ignorovat, ale zároveň tak bizarní, že nikdo neví, co s ním.“²⁶

Jedná se o nejčastější verzi špatného chování k dětem. Tato forma ubližování je velmi často špatně zjištělná. Její oběti jsou zpravidla delší dobu ohrožovány. Jeho následky mohou vést k ohrožení jejich růstu a vývoje. Rodič často nedbá na potřeby svého dítěte. Dle Krejčíkové a Langmeiera²⁷ je zanedbávání zapříčiněno nerozvážným přístupem k dítěti a nevhodným fungování rodiny. Dítě je ze strany rodiče ignorováno. Rodičovský přístup k dítěti je veden z extrémních situací do extrémních situací.

Do popisu zanedbávání dítěte můžeme zahrnout nedostatečné uspokojení životních potřeb dítěte, například: dostatek živin, ošacení, zázemí, zajištění morálního a sociálního rozvoje, umožnění vzdělávání a ochrany ze strany rodiny. Velká pravděpodobnost zanedbávání dětí vzniká u rodin, které jsou neúplné, v rodinách, kde se vyskytuje nějaká závislost, v rodinách velmi mladých rodičů či rodičů trpících duševní nemocí popřípadě poruchou osobnosti.²⁸

V současné době se zanedbávání dítěte ze strany rodiny stává nejčastější verzí, při které dochází k ohrožení dětí. Zanedbávání dětí se může postupem času měnit a podléhájí mu změny v oblasti kulturních, ekonomických a ideologických hodnot. Situace, které vedou k zanedbávání dětí, jsou zapříčiněny nevhodnou péčí o dítě ze strany rodičů. Dítě je tak obětí nedostatečné pozornosti a nezájmu.²⁹

²⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vydání Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). s. 160.

²⁶ PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing, 2016. s. 25.

²⁷ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: Sociální práce dysfunkčními rodinami*. 3., aktualizované a doplněné vydání Praha: Portál, 2020. s. 35-36.

²⁸ MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017. s. 53–55.

²⁹ PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing, 2016. s. 25.

Zanedbávané dítě nemá dostatek prostoru k tomu, aby se učilo základním dovednostem uvnitř civilizace. U takového dítěte není dostatečně rozvinutý jeho intelekt. Děti, které se stávají obětí zanedbávání, jsou často špatně živeny, a tím pádem jsou více náchylné k různým nemocem. Ve společnosti špatně navazují vztahy a z tohoto důvodu u nich neroste velký zájem o společnost. Zanedbávané děti nejsou dostatečně empatické a hůře přebírají odpovědnost za své činy.³⁰

2.1.2 Sexuální zneužívání dětí

Sexuální zneužívání dítěte můžeme zjednodušeně definovat jako jev, při kterém se dospělý jedinec sexuálně uspokojuje na dítěti nebo dítě využívá k prostituci či pornografii. Dospělý jedinec poté následně dítě vydírá, vyhrožuje mu a jeho mlčenlivost si získává odměnami nebo tresty. Sexuální zneužívání můžeme dělit na dva druhy, a to na bezdotykové zneužití a kontaktní zneužití. Bezdotykové zneužití je zneužívání dítěte, při kterém nedochází k žádnému tělesnému kontaktu. Naopak u kontaktního zneužití dítěte často dochází k osahávání, pohlavnímu styku či orálnímu a análnímu sexu.³¹

Pohlavní zneužití dítěte je „nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoli, kdo dítě zneužívá.“³²

Sexuální zneužívání dítěte lze definovat jako nepřijatelné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, popřípadě chování zneuživatele, které vede k jeho uspokojování. Sexuální zneužívání obsahuje všechny druhy chování, které jsou zaměřené na sexuální podtext. Do sexuálního zneužívání zahrnujeme i takové chování, které se může zdát dítěti poměrně příjemné, avšak obsahuje některé prvky sexuality, které si dítě není schopno samo uvědomit.³³

Ve většině případů oběti sexuálního zneužívání mají v dospělosti problém s navazováním vztahů. Dítě, které se stalo obětí sexuálního zneužívání, v budoucnu

³⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 111.

³¹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. s. 71–72.

³² PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996. Zde a nyní (G plus G). s. 39.

³³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vydání Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). s. 162.

hůře dospívá. Převážná část obětí pohlavního zneužívání si svá tajemství nechává pro sebe, z tohoto důvodu je pohlavní zneužívání hůře zjištělé.³⁴

Prožití takového psychického traumatu může mít v jistých případech krátkodobé či dlouhodobé následky. Mezi krátkodobé příznaky můžeme zařadit strach, úzkost, deprese, nedostatečnou sebedůvěru, stydlivost či pocit viny. Dítě ztrácí důvěru v dospělé jedince. Dalšími příznaky mohou být somatické potíže, jako jsou například bolest hlavy, bolest břicha, poruchy spánku, porucha příjmu potravy anebo dochází ke zjevnému sebepoškozování. Mezi dlouhodobé příznaky patří například disociativní porucha.³⁵

Autorka Michele Elliott ve své knize uvádí řadu znaků a symptomů, které se projevují u sexuálně zneužívaných dětí do pěti let. Takto malé dítě často lpí na svých rodičích, ztrácí pocit jistoty a nahrazuje ji strachem, především v přítomnosti osoby, která dítě zneužívá. Tyto děti trpí hysterickými záchvaty, které u nich mohou spouštět běžné věci, jako jsou oblékání či svlékání. Lze u nich pozorovat patrné změny v oblastech genitálií, anebo krční a anální oblasti. Takové děti bývají na první pohled nešťastné, smutné a rozpačité. Při tématu ze sexuální oblasti není chování dětí úměrné jejich věku. Sexuální podtext v nich nemusí vyvolávat žádnou reakci ani přirozenou zvědavost, naopak dítě může na toto téma reagovat neúměrně a dané téma ho může pohoršovat.³⁶

2.1.3 Tělesné týrání dítěte

Do fyzického týrání dítěte, které je v návaznosti na jeho aktivní povahu, můžeme zahrnout všechny druhy násilí, které jsou vykonány na dítěti. Do skupiny tělesně týraných dětí můžeme zahrnout děti, u nichž vznikla různá fyzická poranění důsledkem nepřiměřeného fyzického trestu, jako je například bití, popálení či jiné různé druhy násilí. Také do této skupiny tělesného týrání patří dětské oběti, na kterých nejsou

³⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozšířené a přepracované vydání Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 114.

³⁵ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. s. 80.

³⁶ ELLIOTT, Michele. *Jak ochránit své dítě*. 3. vydání. Praha: Portál, 2000. Rádcí pro rodiče a vychovatele. s. 50.

zjevné známky fyzického týrání, avšak jejich utrpení bylo způsobeno dušením, otrávením či jiným podobným násilím.³⁷

Fyzické týrání dětí je záměrné tělesné ubližování dítěti, do této definice se zahrnuje i dopuštění této situace či nezabránění utrpení, které musí dítě prožít. Mezi nejvíce rozšířené styly fyzického týrání jsou bití rukou, hadicí či kuchyňskou vařečkou, kopání a pálení kůže, spařování horkou vodou, svazování končetin a trhání vlasů. Dospělý jedinec, který často způsobuje dítěti bolest a vykonává na něm tělesné týrání, je zpravidla psychicky nevyrovnaný, neurotický, trpí úzkostí a depresí. Pokud se dospělý jedinec nachází v takové situaci, dítě se stává terčem jeho agresivního chování.³⁸

Dítě se často stává obětí ve věku, kdy není schopno bránit se dospělému jedinci. Tělesné násilí je způsobováno na mladších dětech, přičemž je v návaznosti na věk krutost fyzického týrání větší. Dítě je tak bezmocné a jeho závislost je směřována na stranu rodičů. Do rizikových skupin patří především děti mentálně postižené a děti s lehkou mentální dysfunkcí. S tělesným týráním se také můžeme setkat u dětí alkoholiků a narkomanů.³⁹

Za tělesné týrání pasivní povahy můžeme považovat nedostatečné naplňování tělesných, psychických i sociálních potřeb dítěte. Ze strany rodiče není o dítě správně postaráno. Dítě je zanedbávané a tato forma pasivního fyzického týrání má také dopad na jeho rozvoj. Konkrétními příklady pasivního fyzického týrání jsou například: nedostatky ve vzdělání a výchově, nedostatek přístřeší, ošacení a ochrany, vykořisťování dětí, nedostatečná výživa a odepírání spánku.⁴⁰

2.1.4 Psychické týrání dítěte

„Bolest psychická či bolest duše je neměřitelná. Může je procítit jen ten, kdo měl vlastní zkušenost se svou vlastní bolestí nebo bolestmi. Vzniká jako výsledek nevšímání, ponižování, výsměchu, urážek, opovrhování či záměrného zastrahování.“⁴¹

³⁷ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. s. 41.

³⁸ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996. Zde a nyní (G plus G). s. 27–29.

³⁹ VANÍČKOVÁ, Eva, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Hana PROVAZNÍKOVÁ. *Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Karolinum, 1995. s. 40–42.

⁴⁰ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. s. 59–63.

⁴¹ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996. Zde a nyní (G plus G). s. 34.

Psychické týrání můžeme jen stěží diagnostikovat, zvláště když k němu dochází od útlého věku dítěte. Nemá přesně definovatelné projevy. Některé děti, které byly nebo jsou psychicky týrány, se mohou projevovat apaticky, pasivně, bez schopnosti projevovat emoce. Můžeme však říci, že nejzávažnější formou je patrně nedostatečný projev lásky, podpory a zajištění emočního zázemí, které vede k narušení osobnosti dítěte.⁴²

Psychické týrání se nejčastěji objevuje u rodin, kde se rodiče rozvádějí, anebo u rodičů, kteří se během společného žití nebo při rozvodovém řízení o dítě navzájem „přetahují“. Do psychického týrání můžeme zahrnout situaci, kdy je dítě vystaveno nějaké nepříznivé činnosti, jako jsou například nadávky, zesměšňování, nedůvěra, ponižování. Nesmíme však zapomenout, že do psychického týrání také patří nezáměr o dítě a nedostatečná péče ze strany rodičů.⁴³

Oldřich Matoušek ve své knize *Sociální práce v praxi* uvádí, že podstata psychického týrání tkví v terorizování dítěte, v ustavičném kritizování s použitím nadávek či jiného druhu ponižování.⁴⁴ Psychické týrání má velmi nepříznivé důsledky na emoční vývoj dítěte a jeho osobnost. Dítě má problém se sebehodnocením či s rozvojem mezilidských vztahů.⁴⁵ Psychické týrání můžeme prokázat tím, že se u dítěte náhle objeví změny v psychice, depresivní až úzkostné chování, popřípadě psychické poruchy.⁴⁶

⁴² PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing, 2016. s. 107.

⁴³ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. s. 65.

⁴⁴ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (Ed.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. s. 27.

⁴⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vydání Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). s. 161.

⁴⁶ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996. Zde a nyní (G plus G). s. 36.

3 MOŽNOSTI POMOCI OHROŽENÉ RODINĚ

Možností, jak pomoci ohroženým rodinám, je v dnešní době mnoho, zakládají se různá rodinná centra či programy pro ohrožené rodiny. Dále může ohrožená rodina nacházet pomoc v oblasti psychologické nebo psychiatrické léčby. Ve této práci jsem se rozhodla blíže představit možnosti, které jsou dle mého názoru efektivní při pomoci ohroženým rodinám.

3.1 Sanace rodiny

Sanace rodiny se v některých terminologiích dá také nazývat jako podpora rodiny. Postupy takové podpory jsou založené na fungování celé rodiny, které jsou však opakem způsobů daného jedince, který svým jednáním rodinu značně ohrožuje. Sanace rodiny zajišťuje souhrn několika činností SPOD, sociálních služeb a programů, které jsou následně ohrožené rodině ukládány. Sanace rodiny má jasné cíle, kterými jsou přerušování, snížení či eliminování veškerých příčin vedoucích k ohrožení dítěte, zabránění takovým problémům a zajištění dostatečné pomoci a podpory vedoucí k udržení celé rodiny. „Základním principem sanace rodiny je pomoc dítěti poskytovaná prostřednictvím práce s jeho vlastní rodinou. Jejím konečným příjemcem je vždy dítě a kvalita jeho života v rodině.“⁴⁷

3.2 Rodinné skupinové konference

Rodinná skupinová konference se zpravidla využívá při napomáhání a hledání řešení při porušení zákona v návaznosti na ohrožené děti. Rodinná skupinová konference se snaží posilovat citové a rodinné vazby mezi členy rodiny, a napomáhá tak k získávání odpovědnosti rodičů za chování dítěte.⁴⁸ Rodinná skupinová konference je především založena na schopnosti rodin, které svůj problém řeší samy. Potenciál rodiny k řešení problému je více upřednostňovaný než potenciál odborníka. Je kladen důraz na respektování práv rodiny při hledání společného řešení problému. Odborník v tomto

⁴⁷ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: Sociální práce dysfunkčními rodinami*. 3., aktualizované a doplněné vydání Praha: Portál, 2020. s. 17–18.

⁴⁸ MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘIŠŤAN (Ed.). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. s. 305.

případě slouží jako průvodce konference, aby si rodina našla společná řešení a učinila patřičné kroky k nápravě.⁴⁹

Konference lze zakládat hned na několika zásadách. Vychází z toho, že členové rodiny si sami musí zvolit a rozhodnout o způsobu řešení problémových situací. Taktéž má každý rodič právo určit, co je pro jeho dítě nejlepší s respektem k jeho správnému vývoji a bezpečí. Rodina si sama určuje, kdo se dané konference zúčastní. Konference je také založena především na podpoře rodiny ve smyslu přirozeného prostředí pro výchovu dítěte. Není-li rodič schopen pečovat o své dítě, nabízí se zde možnost podpory a zajištění péče ze strany širší rodiny. Dále je kladen důraz na posilování a podporování silných stránek jednotlivých členů rodiny, které následně vedou k posílení rodiny jako celku. Základním principem pro rodinnou konferenci je zachování respektu mezi členy jednotlivé rodiny i dalšími účastníky s ohledem na jejich odlišnosti. Při takové konferenci se vždy dbá na vytvoření bezpečného prostředí, spolupráci mezi členy rodiny a přijímání názorů jednotlivých účastníků.⁵⁰

3.3 Případová konference

Případová konference je organizované a předem plánované setkání, kterého se zúčastňují členové rodiny a specialista. V tomto případě se jedná o ohrožené rodiny nebo rodiny ohrožující své dítě, které za pomoci odborníka hledají společné řešení své dané situace. Cílem případové konference je pomoci rodině najít společný cíl, vyhodnotit danou situaci a vytvořit efektivní plán, který povede ke spolupráci rodiny a dosažení společných cílů.⁵¹ Záměrem případové konference je vzbuzení aktivity ze strany rodičů ve prospěch řešení situace dítěte. Účast specializovaného pracovníka je velmi důležitá. Konferenci obzvláště organizují pracovníci OSPOD, v případě, že se jedná o situaci, která závažně ohrožuje život dítěte. Při průběhu takové konference je kladen důraz na porozumění cílům, které si rodina stanovila, a vytvoření plánu, který je vodítkem pro další spolupráci rodiny. Takový plán obsahuje okruhy zahrnující výchovu a péči o dítě, chování rodiče, jasné a srozumitelné změny či kroky k jeho splnění. Před

⁴⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozšířené vydání Praha: Portál, 2014. s. 179.

⁵⁰ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozšířené vydání Praha: Portál, 2014. s. 180–181.

⁵¹ BECHYŇOVÁ, Věra. *Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál, 2012. s. 14–15.

realizací plánu je velmi důležité znát rodinnou situaci a přijímat rady zkušeného odborníka.⁵²

3.4 Rodinná terapie

Rodinná psychoterapeutická práce s dětmi se zabývá rodinnou skupinou dítěte v kontextu přirozeného vývoje, vztahů mezi jednotlivými členy a jejich interakcí. Rodinná terapie je velmi důležitá, pokud v rodině dochází k narušení společného soužití, které svými problémy působí negativně na dítě. Rodinná terapie je zakládána na práci odborného pracovníka se skutečnými problémy rodiny v reálném čase jejich výskytu. Terapeut má v tomto případě šanci jejich problémy analyzovat a zasahovat do nich. Terapeut napomáhá rodině k uvědomění si vlastních problémů a hledání řešení k naplnění potřeb všech členů rodiny.⁵³ Rodinné terapie se zúčastňují rodiny, ve kterých její členové společně nedokážou komunikovat nebo je jejich komunikace nejasná, popřípadě je sdělení nedostatečně pochopeno. Negativní emoce mají špatný vliv na atmosféru v rodině. Taktéž mohou psychické problémy jednoho z členů rodiny výrazně poškodit vztahy v rodině. Další problém může vzniknout v případě, kdy rodina o svých obtížích mlčí a nevěnuje jim dostatečnou pozornost. V neposlední řadě je terapie doporučována rodinám, kde se problematické situace objevují již v předešlých letech či u předchozích generací.⁵⁴

3.5 Krizová intervence

Krizovou intervencí můžeme jinak nazývat jako zakročení a zasáhnutí v určité krizi. Jedná se o pomoc člověku, který se nachází v krizi, jinými slovy v obtížné situaci, která zásadně ovlivňuje jeho život. Jejím cílem je pomoc dané osobě a eliminování současné situace. Krizová intervence se rozděluje do několika podob. Zpravidla se jedná o pomoc psychologickou, lékařskou, sociální a právní. Psychologická pomoc je zakládána na kontaktu s terapeutem a následné terapii, která dopomáhá k vyřešení problému. Tato služba je však časově omezena. Lékařská pomoc v tomto případě obsahuje pomoc

⁵² BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: Sociální práce dysfunkčními rodinami*. 3., aktualizované a doplněné vydání Praha: Portál, 2020. s. 91–93.

⁵³ ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. 4., přepracované a doplněné vydání Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). s. 532.

⁵⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozšířené vydání Praha: Portál, 2014. s. 186.

v oblasti psychiatrické intervence, její léčbu, eventuálně i krátkodobou hospitalizaci. Sociální pomoc především tkví v poskytnutí pomoci a podpory fyzickým osobám v krizových situacích prostřednictvím sociálních služeb. Do této skupiny můžeme řadit pomoc s ubytováním, stravou anebo pomoc při uplatnění práv. Sociální pracovník může v omezeném rozsahu poskytovat právní pomoc v oblasti sociálně-právní.⁵⁵

⁵⁵ ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krizová intervence pro praxi*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). s. 13–14.

4 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

„Sociálně-právní ochrana dětí je soubor zákonem upravených činností směřujících k ochraně a zajištění práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.“ Jedná se o bezplatnou sociálně-právní ochranu dítěte, která je řízena *zákonem č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. SPOD můžeme definovat jako sbírku opatření, která zapřičiňuje ochranu svým občanům před obtížnými situacemi, které mají za důsledek špatné životní podmínky.⁵⁶

Sociálně-právní ochrana dětí se především zabývá zajištěním práv dítěte. Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dětí. Zde klademe důraz na jeho vývoj, rodinné poměry a napomáhání při obnově narušených funkcí rodiny. SPOD obzvláště zajišťuje pomoc dítěti či jeho rodině. SPOD jakožto orgán nabízí rodinám prevenci a poradenství, které napomáhá k vyřešení dané problematické situace tak, aby dítě nemuselo být odebráno z rodiny.⁵⁷

V sociálně-právní ochraně dětí se především jedná o systém, který se nachází v oblasti českého práva. Jeho ochrana se zejména zaměřuje na nezletilé děti, které se nemohou samy bránit a jsou vystavovány negativním vlivům, které zásadně působí na jejich rozvoj.

4.1 Poskytování sociálně-právní ochrany dětí

Tato kapitola se bude zabývat orgány, které poskytují či jinak zajišťují výkon sociálně-právní ochrany dětí. Obecnými orgány sloužícími k ochraně dětí ve smyslu hlavních principů jsou soudy a k samotnému poskytování sociálně-právní ochrany dětí slouží specializované orgány. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí určuje jednotlivé oprávněné orgány a mimo to i vymezuje působnost daných subjektů, tedy soudů a specializovaných orgánů. Toto ustanovení nalezneme konkrétně v paragrafu 4 odst. 1 *zákona č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí*.⁵⁸

⁵⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘIŠŤAN (Ed.). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. s. 459.

⁵⁷ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: Sociální práce dysfunkčními rodinami*. 3., aktualizované a doplněné vydání Praha: Portál, 2020. s. 47.

⁵⁸ KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, 2006. s. 29–30.

Subjekty sociálně-právní ochrany dětí, které jsou oprávněné vykonávat tuto činnost:

- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- obce v přenesené i v samostatné působnosti,
- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- Úřad pro mezinárodní ochranu dětí,
- právnické a fyzické osoby, které jsou k tomuto výkonu pověřené.⁵⁹

V sociálně-právní ochraně dětí fungují komise pro sociálně-právní ochranu dětí, které naplňují mnoho jiných úkolů odlišných od většiny subjektů, které byly vyjmenovány výše. V rámci samosprávy a státní správy, kdy vznik a fungování komisí tvoří specifický orgán, je komise jako zvláštní orgán obce zřizována starostou obce. Úkolem komise dle již zmiňovaného zákona je například koordinace výkonů sociálně-právní ochrany dětí, a to na území správního obvodu dané obce. Dalším úkolem je například posuzovat a navrhovat různé sociálně preventivní programy zaměřené na ochranu dětí.⁶⁰

Orgány sociálně-právní ochrany dětí mezi sebou vzájemně navazují mezioborovou spoluprací, kdy během této spolupráce platí zásada mlčenlivosti, kterou upravuje samotný *zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Vzhledem k tomu, že orgány mají přístup k osobním údajům dětí a jejich rodinám, měly by tento přístup využívat s co největší citlivostí a opatrností. Znovu nám *zákon o sociálně-právní ochraně dětí* stanovuje, v jakém rozsahu mohou subjekty nakládat s danými osobními údaji.⁶¹

Sociální pracovníci jednotlivých orgánů disponují mnoha pravomocemi. Mohou navštívit dítě například ve škole, v domácím prostředí či v místech, kde tráví volný čas. K tomu, aby pracovník získal všechny potřebné informace o situaci dítěte, může požádat o určité zprávy například školu dítěte, pediatra dítěte nebo rodinné příslušníky či specializovaná centra a další. Specializovanými centry se rozumí například pedagogicko-psychologická poradna, dětský psycholog a jiné.⁶²

⁵⁹ TOMEŠ, Igor. *Sociální správa*. Praha: Portál, 2002. s. 153.

⁶⁰ KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, 2006. s. 30.

⁶¹ MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017. s. 110–111.

⁶² MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017. s. 112.

5 MATEŘSKÁ ŠKOLA A PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Tato kapitola se bude zabývat mateřskou školou jakožto vzdělávací institucí, která hraje v životě dítěte velkou roli, protože v tomto prostředí mohou být zaznamenány první známky projevů ohroženého dítěte. Mateřská škola je dle školského zákona povinna poskytovat vzdělávání a také školské služby, do kterých lze zahrnout sledování a naplňování základních fyziologických potřeb dětí. Důležité je utváření vhodných podmínek pro zdravý vývoj dítěte a v neposlední řadě předcházet vzniku sociálně patologických jevů.⁶³

„Vstup dítěte do mateřské školy a čas, který tam stráví společně s jinými dětmi, je úsek života, jenž má zvláštní význam pro jeho rozvoj. Mateřská škola má vlastní výchovné poslání. Nelze na ni pohlížet jako na předstupeň nebo přestupní stanici před školní docházkou.“⁶⁴

Mateřská škola je přirozené sociální prostředí, ve kterém se nachází dítě předškolního věku společně se svými vrstevníky. Mateřská škola zajišťuje předškolní vzdělávání a v určité míře doplňuje rodinnou výchovu.⁶⁵ V životě dítěte je nástup do mateřské školy velmi důležitý, dítě se ocitá mimo rodinu a seznamuje se s novým okruhem lidí. Díky mateřské škole si dítě buduje vzájemné vztahy s kamarády, a učí se tak sociálním dovednostem.⁶⁶ V mateřské škole se dítě seznamuje se společenskými normami a poznává jiné kulturní zvyklosti. Dítě si osvojuje určité hygienické návyky a učí se novým pravidlům.⁶⁷

Současná mateřská škola slouží pro děti od dvou do osmi let. Děti jsou v mateřských školách děleny do tříd. Děti můžeme dělit buď do heterogenních tříd, popřípadě do homogenních tříd. V homogenních třídách nalezneme děti se stejným věkovým složením. Naopak v heterogenních třídách můžeme nalézt děti různého věku. Vedle

⁶³ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). s. 25. *MŠMT ČR* [online]. [cit. 2022-01-15]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz>

⁶⁴ NIESEL, Renate a Wilfried GRIEBEL. *Poprvé v mateřské škole*. Praha: Portál, 2005. Rádcí pro rodiče a vychovatele. s. 97.

⁶⁵ OPRAVILOVÁ, Eva. *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). s. 156.

⁶⁶ JUNGWIRTHOVÁ, Iva. *Pohodoví rodiče - pohodové děti: podporujeme vývoj dítěte*. Praha: Portál, 2009. Rádcí pro rodiče a vychovatele. s. 135.

⁶⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. s. 141–142.

běžných mateřských škol můžeme nalézt mateřské školy s alternativními směry, jako je například mateřská škola Marie Montessori, Waldorfská mateřská škola. Také můžeme rozlišovat současné mateřské školy dle jejich vzdělávacích programů, jako je například Zdravá mateřská škola, Lesní mateřská škola anebo škola se vzdělávacím programem s názvem „Začít spolu“.⁶⁸

„Předškolní vzdělávání je organizovaný proces, který se děje v určitém čase a prostoru, s cíleně a systematicky zvoleným učivem, ve vzájemné interakci učitele a dětí, jež směřuje k dosažení stanovených cílů.“⁶⁹

Jedním z úkolů předškolního vzdělávání je zajistit dítěti podporu v oblastech tělesného či duševního vývoje. Dítě by mělo být v mateřské škole spokojené a nacházet se v příjemné, klidné a vyrovnané atmosféře. Dítě má možnost v mateřské škole žít ve společnosti svých vrstevníků a seznámit se tak s normami a hodnotami společnosti. Mateřská škola by měla dítě motivovat k dalšímu poznání a vzdělávání. V současném předškolním vzdělávání je kladen velký důraz na individuální rozvojové možnosti dětí. Každé dítě má právo na individuální přístup, pomoc a podporu v návaznosti na jeho individuální potřebu.⁷⁰

Předškolní vzdělávání lze také chápat jako zapojení dítěte raného věku do školního typu prostředí. Jedná se o nejrůznější typy vzdělávacích programů, které jsou zaměřené na děti předškolního věku a zároveň jsou v mateřské škole realizované. Předškolní vzdělávání je současně zahrnuto do oblasti celoživotního vzdělávání, z tohoto důvodu jsou děti v mateřských školách připravovány na svou další vzdělávací etapu, tj. školní vzdělávání. Skrze výzkumné projekty bylo prokázáno, že mateřská škola a předškolní vzdělávání má velmi pozitivní efekt pro další život a rozvoj dítěte.⁷¹

5.1 Charakteristika období předškolního věku

V této podkapitole se seznámíme se stručnou charakteristikou dítěte předškolního věku. Předškolní věk je přibližně období dětí od tří do šesti let dítěte. Jedním z hlavních

⁶⁸ OPRAVILOVÁ, Eva. *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). s. 42–56.

⁶⁹ ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. s. 11.

⁷⁰ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. s. 7. *MŠMT ČR* [online]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>

⁷¹ PRŮCHA, Jan. *Vzdělávání a školství ve světě: základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů*. Praha: Portál, 1999. s. 51–52.

znaků tohoto období je postupné uvolňování vázanosti na rodinu, získávání nových rolí ve vrstevnické skupině, rozvoj komunikace a seznamování se s běžnými normami chování.⁷² Pro předškolní dítě je velmi specifická jeho aktivita. Dítě rozvíjí své činnosti za pomoci her s dospělými či vrstevníky. Oblast senzomotoriky poskytuje dítěti možnost vykonávat různé pohybové aktivity. Dítě díky své fantazii, myšlení a představivosti dokáže objevovat nové poznatky. Dítě si začíná osvojovat určité role ve skupině. Získává v tomto období také nové zkušenosti a učí se řešit různé problémové situace. Přebírá odpovědnost za své chování, respektuje stanovené normy a pravidla a přejímá je za vlastní. Dítě si v tomto období především hraje. Hra je pro něho jedna z hlavních a nepostradatelných činností.⁷³

⁷² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. s. 102.

⁷³ ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. s. 32.

6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

6.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaké mají pedagogové mateřských škol povědomí o problematice ohrožených rodin, jaká je informovanost pedagogů v souvislosti s touto problematikou, zda se s ohroženým dítětem ve své praxi setkali a zda ví, jak poznat dítě z ohrožené rodiny a na koho se v případě výskytu ohroženého dítěte obrátit či jakým způsobem postupovat.

6.2 Výzkumné otázky

Výzkumné šetření bylo zaměřeno na následující výzkumné otázky:

- Jaké mají pedagogové mateřských škol zkušenosti s dítětem z ohrožené rodiny?
- Jakým způsobem postupují pedagogové v případě podezření na ohrožené dítě?
- Jaká je informovanost pedagogů v oblasti problematiky ohrožených rodin?

6.3 Výzkumné metody a výzkumný soubor

V praktické části jsou prezentovány výsledky výzkumného šetření, pro které byl zvolen smíšený výzkum.

Dotazník

Pro kvantitativní výzkumné šetření byla využita metoda dotazníkového šetření. Dotazník byl určen pro pedagogy mateřských škol. Identita respondentů se zachovává v anonymitě. Dotazník obsahoval 18 otázek. Kvůli epidemiologické situaci spojené s onemocněním covid-19 byly dotazníky respondentům poskytnuty on-line formou, a to prostřednictvím e-mailu a na sociálních sítích. Osloveni byli náhodní respondenti, přičemž jediným kritériem bylo pracovat jako pedagog v mateřské škole. Dotazník v elektronické podobě navštívilo 473 respondentů. Z toho jich dotazník vyplnilo celkem 210, úspěšnost vyplnění byla 44,8 %.

Rozhovory

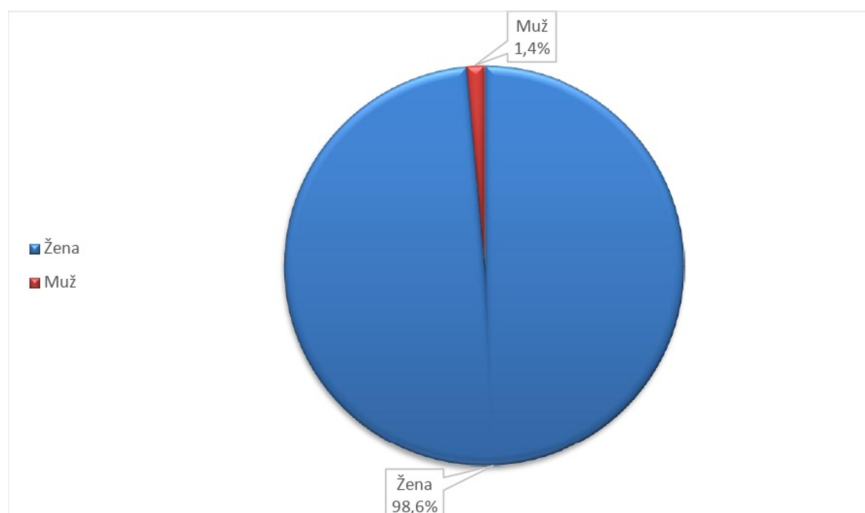
V druhé části výzkumného šetření byla využita kvalitativní metoda formou rozhovoru. Rozhovory byly realizovány se sedmi pedagogy, kteří během své praxe zažili dítě z ohrožené rodiny. Tito dotazovaní především sdělovali své zkušenosti. Dále byl veden

rozhovor s vyšetřovatelkami z oddělení obecné kriminalistiky. Jednalo se o jeden rozhovor, při kterém vyšetřovatelky odpovídaly společně.

7 VÝSLEDKY

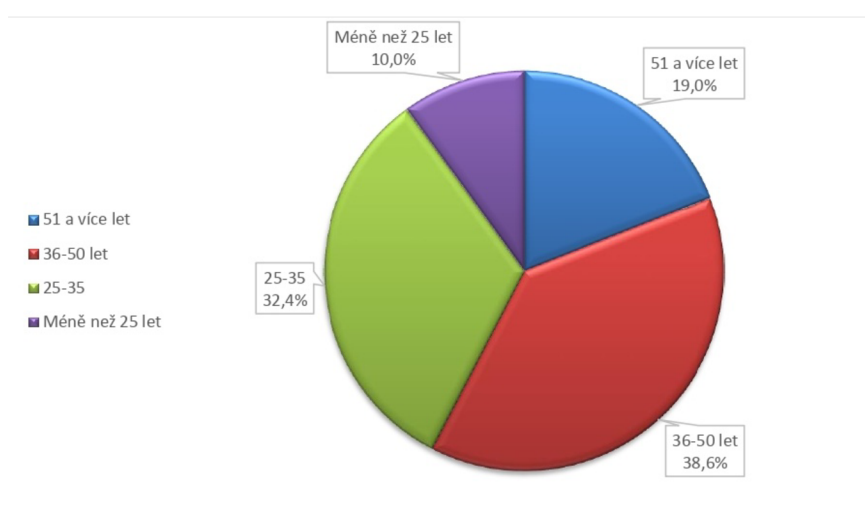
7.1 Výsledky dotazníkového šetření

Obr. 1: Pohlaví respondentů

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že složení respondentů, které bylo osloveno pro účely dotazníkového šetření, mělo převahu žen. Konkrétně ze všech 210 oslovených respondentů tvořily celkem 98,6 %, tj. 207, ženy a mužů se účastnilo celkem 1,4 %, tj. 3. Složení respondentů nebylo překvapující. Je totiž známo, že ve společnosti tvoří převážnou většinu v oblasti předškolní výchovy ženy.

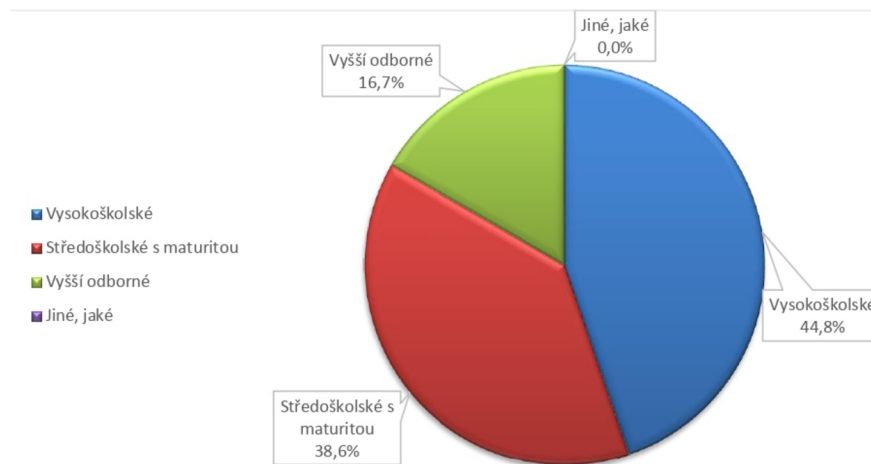
Obr. 2: Věk respondentů

Věk pedagogů mateřských škol vyplňujících dotazníkové šetření byl rozdělen do čtyř kategorií. První kategorii tvořili pedagogové ve věku do dvaceti pěti let, což bylo

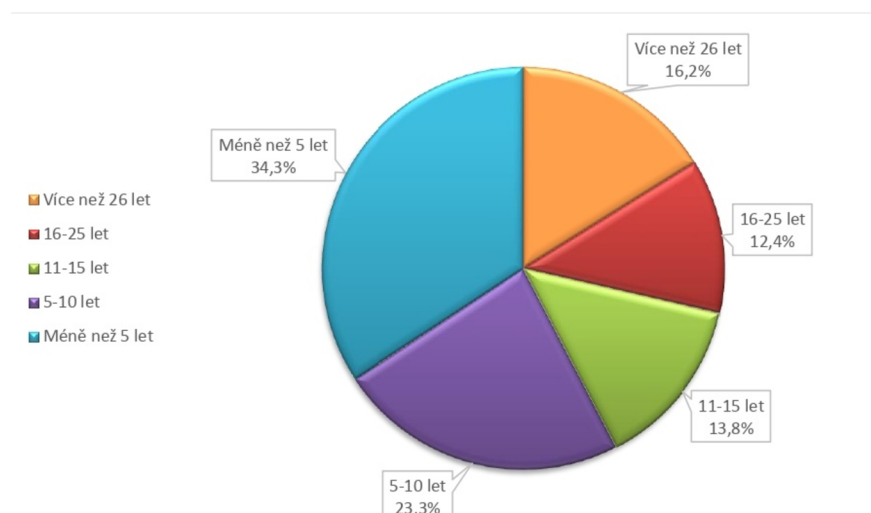
celkem 10 %, tj. 21. Druhou kategorií tvořili pedagogové od dvaceti pěti do třiceti pěti let, v celkovém počtu 32,4 %, tj. 68. Následující kategorie byla tvořena pedagogy od třiceti šesti let do padesáti let, v počtu 38,6 %, tj. 82. Poslední kategorie zahrnovala celkem 19 %, tj. 40 pedagogů ve věku nad padesát jedna let. Z grafu vyplývá, že se do výzkumného šetření zapojilo nejvíce respondentů ze třetí kategorie.

Obr. 3: Nejvyšší dosažené vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů vyplňující dotazník bylo převážně vzdělání vysokoškolské, a to v počtu 44,8 %, tj. 94. Dále respondenti odpovídali, že jejich nejvyšší dosažené vzdělání je středoškolské s maturitou, a to v počtu 38,6 %, tj. 81. Z grafu je také patrné, že 16,7 % respondentů, tj. 35, získalo nejvyšší dosažené vzdělání vyšší odborné.

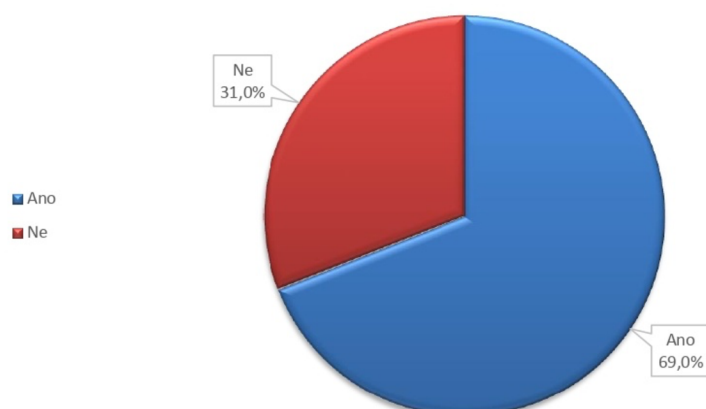
Obr. 4: Délka praxe respondentů

Graf číslo čtyři znázorňuje odpovědi respondentů na otázku ohledně jejich délky praxe v mateřské škole. Celých 34,3 %, tj. 72 pedagogů, uvedlo, že jejich délka praxe je méně než pět let. Druhou nejpočetnější skupinou byli pedagogové odpovídající, že jejich délka praxe je od pěti let do deseti let. Takto odpovídalo 23,3 %, tj. 49 pedagogů. Dalších 16,2 %, tj. 34 pedagogů, pracuje v mateřské škole více než dvacet šest let. Předposlední skupinu tvoří pedagogové, jejichž praxe je v délce od jedenácti let do patnácti let, a to v počtu 13,8 %, tj. 29. Poslední skupinu tvoří respondenti, kteří uvedli, že jejich délka praxe je od šestnácti do dvaceti pěti let. Těchto respondentů bylo 12,4 %, tj. 26.

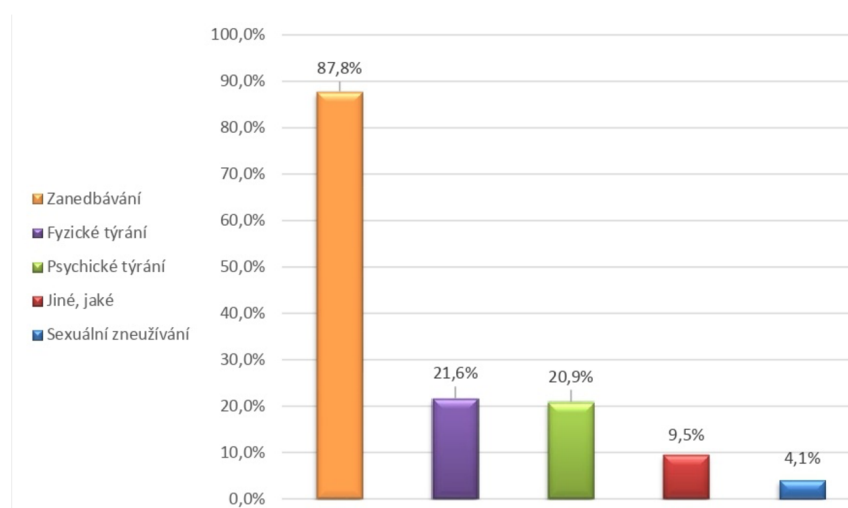
Dále byli respondenti dotazováni na otázku „jak poznají dítě z ohrožené rodiny“. V tomto případě se jednalo o otevřenou otázku, tudíž byly odpovědi pedagogů při vyhodnocování kódovány. Nejvíce pedagogů (98 z nich, tj. 46,7 %) zmiňovalo **chování dítěte**. Tito respondenti se domnívají, že dítě z ohrožené rodiny mohou poznat podle jeho projevů chování v mateřské škole. Nejčastěji v dotazníkovém šetření uváděli *agresivní chování* či *úzkosti a strach dítěte*. Dítě může také být podle respondentů *bázlivé, bojácné, plaché* nebo *velmi plačtivé*. V 17 případech, tj. 8,1%, pedagogové uvádějí, že dalším projevem chování těchto dětí je, že se straní kolektivu, nezapojují se mezi ostatní děti, nevytváří si vzájemné vztahy, ba i dokonce se ostatních dětí bojí. Dále pedagogové (55 z nich, tj. 26,2 %) uvádějí odpovědi týkající se **zanedbání dítěte**. Zde pedagogové popisují, *že se rodiče o své děti dostatečně nepostarají, a to především po vnější stránce. Děti nemají vhodné oblečení, jsou na první pohled zanedbané a špinavé. Nemají dostatečné hygienické návyky*. S tímto tématem se úzce pojily odpovědi, které také poukazyvaly na *špatné finanční a materiální zabezpečení dětí ze strany rodiny*. Respondenti (22, tj. 10,5 %) si také myslí, že mohou poznat dítě z ohrožené rodiny díky **chování rodičů** v mateřské škole. Zaměřují se především na komunikaci a spolupráci s rodičem, která je dle jejich názorů v případě ohroženého dítěte *nedostatečná*. Velkou roli v poznání ohroženého dítěte také hraje pro 12 respondentů, tj. 5,7 %, zda není dítěti nějakým způsobem fyzicky ubližováno, v tomto případě bylo často zmiňováno **tělesné poškození dítěte**, které by zanechalo *viditelné šrámy či modřiny*, které jsou pro pedagoga varujícím signálem. Ostatní odpovědi respondentů se lišily.

Obr. 5: Setkání učitele MŠ během praxe s dítětem z ohrožené rodiny

Výše uvedený graf popisuje počet pedagogů, kteří se s ohroženým dítětem během své praxe setkali a kteří naopak ne. Většina pedagogů (69 %, tj. 145) uvádí, že se během své praxe již s dítětem z ohrožené rodiny setkala. Naopak 31 %, tj. 65 pedagogů, uvedlo, že se během své praxe s dítětem z ohrožené rodiny nikdy nesetkalo. Respondenti, kteří se s ohroženým dítětem setkali, následně odpovídali na podotázku. Jejich odpovědi jsou shrnuty na obr. 6.

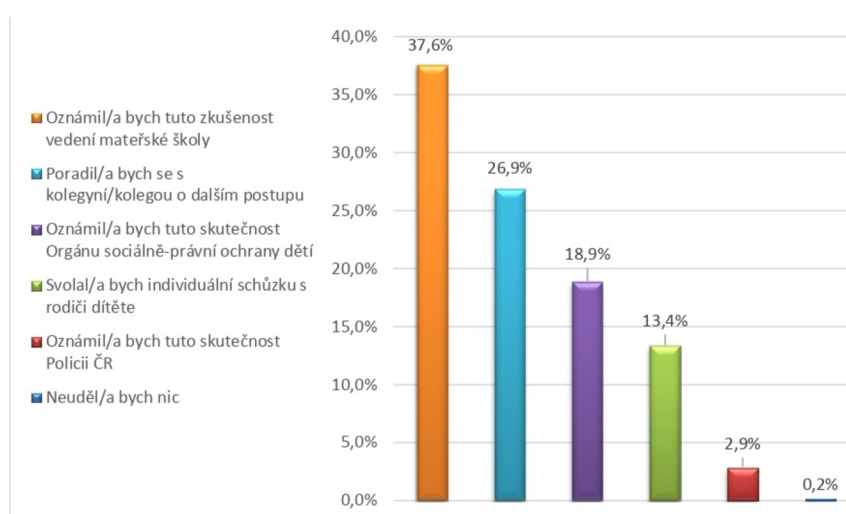
Obr. 6: Zkušenost učitele MŠ s typem ohrožení

Tento graf zaznamenává odpovědi respondentů, kteří zažili během své praxe dítě z ohrožené rodiny. V tomto případě odpovídali respondenti na otázku, která se týkala typu ohrožení daných dětí. Převážná většina pedagogů (87,8 %, tj. 130) určila, že se jednalo o zanedbávání dítěte. Dále pedagogové zaznamenávali, že v počtu 21,6 %,

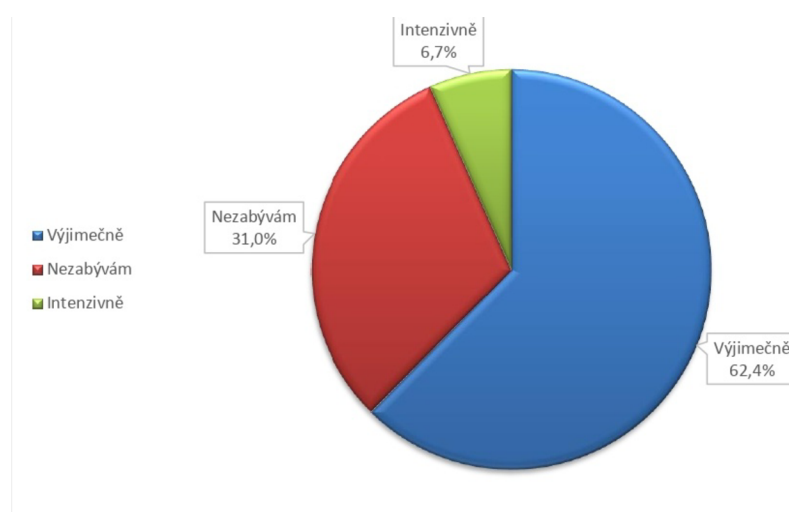
tj. 32, zažili ve své praxi dítě, které bylo fyzicky týráno. Dále 20,9 %, tj. 31 pedagogů, se setkalo s dítětem, které bylo psychicky týráno. Pouze 4,1 %, tj. 6 pedagogů uvedlo, že se v daných případech jednalo o sexuální zneužívání. Možnost „jiné, jaké“ vybralo 9,5 % pedagogů, tj. 14. Většina těchto odpovídajících se shodla, že se jedná o děti, které jsou ohrožené kvůli závislosti svých rodičů, ať už na psychotropních látkách nebo na alkoholu. Uváděli také, že je ohrožení často spojováno se špatnou finanční situací rodiny. Respondenti se domnívají, že ohrožení dítěte také nastává v sociálně slabých rodinách.

Obr. 7: Postup učitele v MŠ v případě podezření na ohrožené dítě

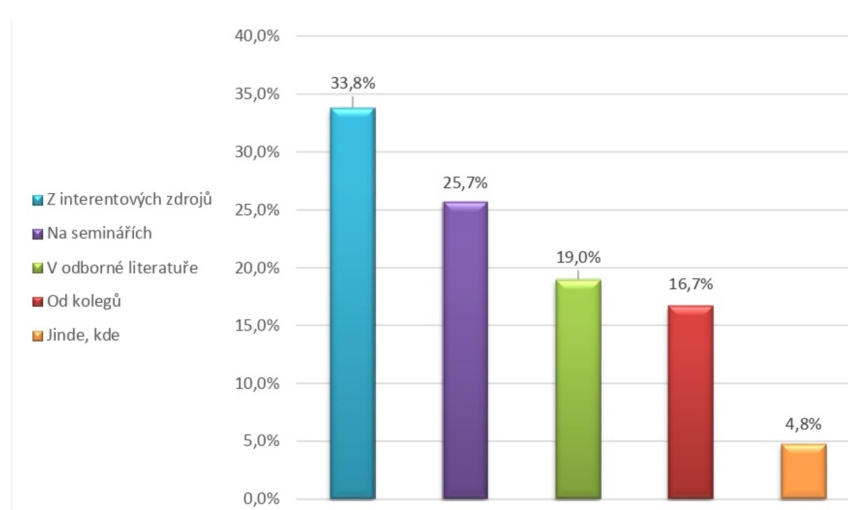
Výsledky grafu číslo sedm znázorňují odpovědi respondentů na otázku, jak by postupovali v případě, že by bylo dítě ze strany rodiny nějakou formou ohrožováno. Nejvíce respondentů (37,6 %, tj. 157) odpovídalo, že by tuto skutečnost oznámilo vedení mateřské školy. Celkem 112 respondentů, tj. 26,9 %, odpovědělo, že by se v takovém případě poradili s kolegyní či kolegou o dalším postupu. Jak z grafu vyplývá, 18,9 %, tj. 79 respondentů, by tuto skutečnost oznámilo Orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Dále respondenti odpovídali v počtu 13,4 %, tj. 56, že by v tomto případě svolali individuální schůzku s rodiči dítěte. Z dalších odpovědí vyplývá, že 2,9 %, tj. 12 pedagogů, by oznámilo tuto skutečnost Policii ČR. Jeden respondent, tj. 0,2 %, odpověděl, že by v této situaci neudělal nic.

Obr. 8: Účast na DVPP týkající se problematiky ohrožených dětí

Problematikou ohrožených rodin se dle výše uvedeného grafu respondenti v rámci DVPP zabývají jen výjimečně, takto odpovědělo 62,4 %, tj. 131 respondentů. Také 31 % respondentů, tj. 65, se touto problematikou při svém dalším vzdělávání vůbec nezabývá. Pedagogové v počtu 6,7 %, tj. 14, uvádějí, že se touto problematikou zabývají intenzivně.

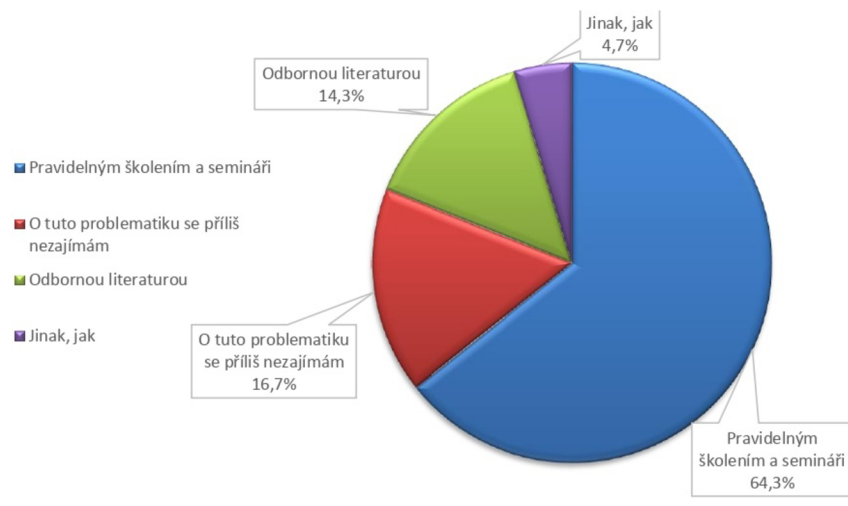
Obr. 9: Získávání informací o problematice ohrožených dětí/rodin

Pedagogové mateřských škol nejčastěji získávají informace o ohrožených rodinách z internetových zdrojů, a to v počtu 33,8 %, tj. 71 respondentů. V dalších případech v počtu 25,7%, tj. 54 pedagogů, získávají informace na seminářích a školeních k dané problematice. V odborné literatuře informace vyhledávají respondenti v počtu 19 %, tj. 40. Od kolegů získává informace 16,7 % respondentů, tj. 35. Možnost „jiné“ vybralo

4,8 %, tj. 10 odpovídajících. V odpovědi bylo uvedeno například, že informace nezískávají předem, ale až v dané situaci, která nastane. Informace si především dohledávají až s konkrétním případem. Případně také zmiňují, že nejlepší způsob, jak získat informace, je až ze samotné praxe pedagoga.

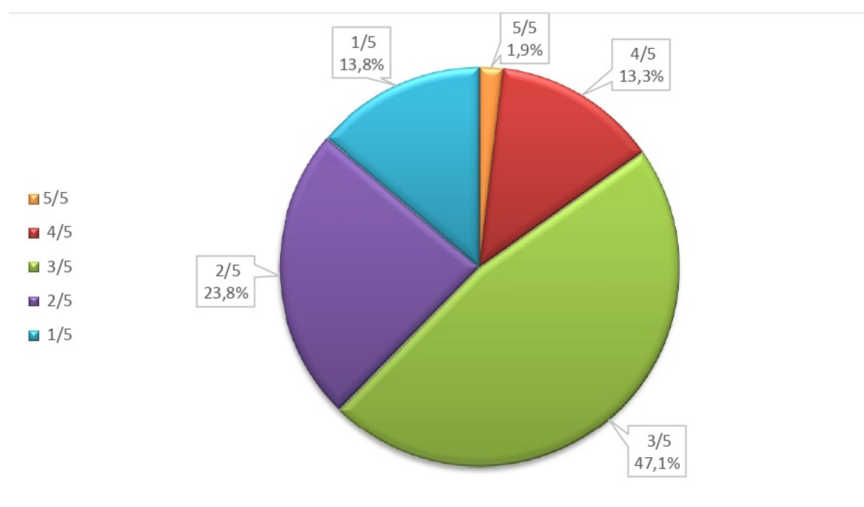
Obr. 10: Způsob vzdělávání v oblasti problematiky ohrožených rodin

Obrázek 10 prezentuje výsledky týkající se způsobu, kterým by se chtěli pedagogové dále vzdělávat v oblasti problematiky ohrožených rodin. Z celkového počtu 210 pedagogů uvedlo 64,3 % respondentů, tj. 135, že by se dále chtěli vzdělávat v této problematice prostřednictvím pravidelných školení a seminářů. Dále 16,7 % pedagogů, tj. 35, odpovědělo, že se o tuto problematiku příliš nezajímá. Celkem 14,3 % respondentů, tj. 30, odpovědělo, že by se chtěli vzdělávat prostřednictvím odborné literatury. Pro ostatní pedagogy je důležité získávat informace například během studia.

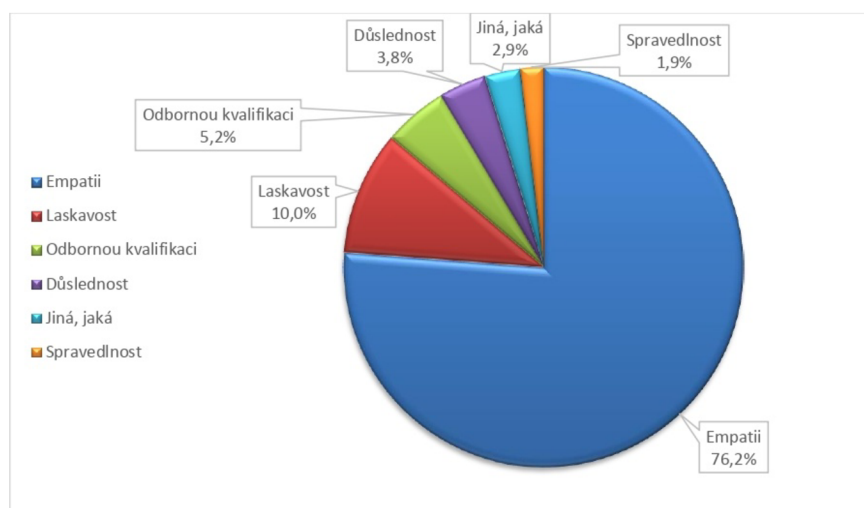
V následující otázce byli respondenti dotazováni takto: „V případě, že nevíte, jak s dítětem z ohrožené rodiny pracovat, kde vyhledáte pomoc?“. Respondenti určovali pořadí daných položek dle svých preferencí, a to od nejdůležitější po nejméně důležitou. Jako nejdůležitější zvolili respondenti (28,76 %) odpověď, ze které vyplývá, že *pomoc nejčastěji vyhledávají u svých kolegů*. Dále pedagogové vyhledávají *pomoc v odborné literatuře*. Takto odpovědělo 26,52 % pedagogů. Na třetím místě byla odpověď respondentů (25,19 %), kteří se v tomto případě poradí s pracovníky příslušných orgánů (OSPOD, Policie ČR, PPP, SPC). Nejméně důležité se pro respondenty (19,52 %) zdá být způsob vyhledávání pomoci na internetových zdrojích.

Graf 11: Sebehodnocení úrovně znalosti problematiky ohrožených dětí/rodin

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 47,1 % respondentů, tj. 99, svou úroveň znalostí problematiky ohrožených rodin hodnotilo číslem tři. Dále 23,8 % pedagogů, tj. 50, označilo svou úroveň znalostí číslem dvě. Číslo jedna zvolilo celkem 13,8 % respondentů, tj. 29, a číslo čtyři označilo 13,3 % pedagogů, tj. 28. Nejméně však dopadla úroveň, kterou představovalo číslo pět, a to 1,9 %, tj. 4.

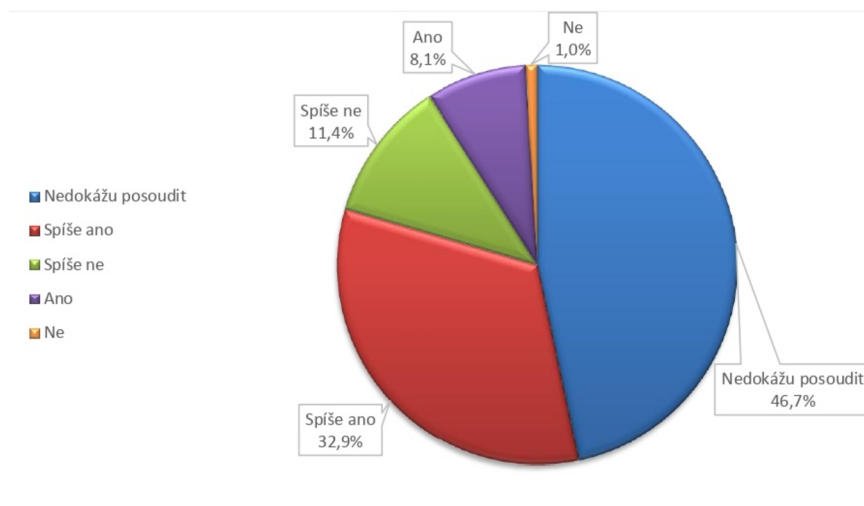
Obr. 12: Nejdůležitější vlastnost učitele/učitelky v mateřské škole pro práci s ohroženými dětmi

Na otázku, co pedagogové považují za nejdůležitější vlastnost učitele/učitelky mateřských škol pro práci s ohroženým dítětem, odpovídali převážně, že se jedná o empatii. V tomto případě takto odpovědělo 76,2 % respondentů, tj. 160. Laskavost zvolilo 10 % pedagogů, tj. 21, odbornou kvalifikaci označilo 5,2 % respondentů, tj. 11, a důslednost vybralo celkem 3,8 %, tj. osm odpovídajících. Nejméně respondenti

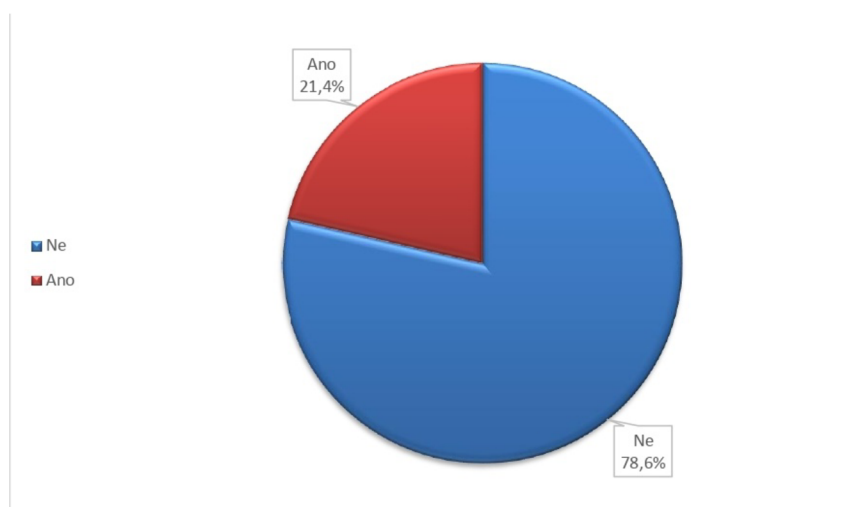
označovali odpověď spravedlnost, kterou vybralo pouze 1,9%, tj. čtyři. Dále respondenti uváděli, že je důležité vybudování důvěry mezi pedagogem a daným dítětem.

Obr. 13: Pocit profesní kompetentnosti při práci s ohroženým dítětem

46,7 % odpovídajících respondentů, tj. 98, nedokáže posoudit, zda jsou kompetentní při práci s ohroženým dítětem. Odpověď *spíše ano* zvolilo 32,9 % respondentů, tj. 69. Možnost *spíše ne* uvedlo 11,4 % dotazovaných, tj. 24. Za profesně kompetentní při práci s ohroženým dítětem se považuje 8,1 % respondentů, tj. 17. Naopak 1 % respondentů, tj. dva, se za profesně kompetentní nepovažují, a proto vybrali možnost odpovědi *ne*.

Obr. 14: Aktuální výskyt ohroženého dítěte ve třídě učitele

Převážná část dotazovaných respondentů (78,6 %, tj. 165) uvedla, že se v aktuálním období v jejich třídě nenachází dítě z ohrožené rodiny. Z grafu také můžeme vyčíst, že u 21,4 %, tj. 45 respondentů, se momentálně dítě z ohrožené rodiny ve třídě nachází.

Respondenti, kteří mají v aktuálním období ve své třídě dítě z ohrožené rodiny, následně odpovídali na otevřenou podotázku, kde popisovali, o jaký typ ohrožení se jedná, a jejich odpovědi byly následně kódovány. Nejvíce pedagogů (25, tj. 55,6%) uvedlo, že se jedná o formu zvanou *zanedbávání dítěte*. Děti jsou v těchto případech zanedbávány ze strany svých rodičů, a to především po vnější, finanční a materiální stránce. Také byly uváděny případy, kdy rodiče projevují ke svým dětem nezájem a nedostatek lásky. Dále 10 pedagogů, tj. 22,2 %, uvedlo, že je ohrožení dětí způsobeno *závislostí rodičů* na alkoholu a též na psychotropních látkách. V osmi případech, tj. 7,8 %, se jedná o *fyzické týrání* a ve dvou případech, tj. 4,4 %, o *týrání psychické*.

Dále byli respondenti dotazováni v návaznosti na předešlou otázku číslo šestnáct a sedmnáct, „jaký postup zvolili při zjištění, že je dítě z ohrožené rodiny“. V tomto případě se jednalo o otevřenou podotázku, kdy odpovědi respondentů byly kódovány. Velká část respondentů (19, tj. 42,2 %) odpověděla, že tuto skutečnost oznámila vedení mateřské školy. Mezi další odpovědi také respondenti (10, tj. 22,2 %) zvolili, že svolali individuální schůzku s rodiči. Dále 7, tj. 15,6 % pedagogů, odpovědělo, že se v tomto případě poradili se svými kolegy/kolegyněmi. Šest respondentů (tj. 13,3 %) v tomto případě pouze dítě pozorovalo. A nakonec dva respondenti, tj. 6,7 %, uvedli, že tuto skutečnost ohlásili na příslušný Orgán sociálně-právní ochrany dětí.

7.2 Výsledky rozhovorů vedených s pedagogy mateřských škol

Jak již bylo zmíněno, další část výzkumu byla realizovaná za pomoci rozhovorů s pedagogy mateřských škol. Před zahájením rozhovorů byli všichni pedagogové srozuměni s tématem bakalářské práce. Rozhovory jsem vedla celkem se sedmi učitelkami mateřských škol, které již během své praxe zažily dítě z ohrožené rodiny. Odpovědi učitelek byly nahrány na diktafon a následně přepsány. Následně jsem odpovědi učitelek kódovala a roztřídila do pěti kategorií: *zkušenost s ohroženým dítětem, projevy ohroženého dítěte v mateřské škole, postup řešení a spolupráce*

s odborníky, informovanost učitelek o problematice ohrožených rodin, projevy rodičů a spolupráce s mateřskou školou.

7.2.1 Představení učitelek mateřských škol

Učitelka A: První rozhovor jsem vedla s paní učitelkou, které je 30 let. Vystudovala střední pedagogickou školu, obor Předškolní a mimoškolní pedagogika a dále Jihočeskou univerzitu, obor Učitelství pro mateřské školy. Paní učitelka má sedmiletou praxi. Paní učitelka si myslí, že se o tématu ohrožených rodin často nehovoří a ani při studiu není na tuto problematiku upozorňováno. Dle jejího názoru by mělo být toto téma více propagováno, například formou různých školení. Zdá se jí, že v poslední době je toto téma čím dál tím víc aktuální.

Učitelka B: Druhý rozhovor jsem vedla s paní učitelkou, které je 54 let. Její nejvyšší dosažené vzdělání je střední pedagogická škola, obor Předškolní a mimoškolní pedagogika. Dále také získala kvalifikační kurz – Asistent pedagoga. V mateřské škole pracuje již šestnáct let. Vzhledem k tomu, že ve školství pracuje již delší dobu, zdá se jí, že je nedostatečná spolupráce a komunikace s Orgánem sociálně právní ochrany dětí. Tento problém dle jejích slov ovlivňuje ohrožené rodiny. Byla by ráda při práci s ohroženým dítětem více informovaná o zvolených postupech a řešeních.

Učitelka C: Třetí rozhovor byl veden s učitelkou mateřské školy, které je 45 let. Vystudovanou má střední pedagogickou školu. V mateřské škole pracuje už dvacet čtyři let. O ohrožených rodinách si myslí, že především potřebují pomoc, které se jim dle jejích slov nedostává.

Učitelka D: Čtvrtý rozhovor jsem vedla s paní učitelkou, které je 39 let a své nejvyšší dosažené vzdělání mi nechtěla sdělit. V mateřské škole pracuje třináct let. Tato paní učitelka sdílí názor, že by k ohroženým rodinám nemělo docházet. Děti by si měly vytvářet vztah k autoritám a měly by mít adekvátní vzor pro svoji budoucnost a životní dráhu. Ohroženým dětem by se mělo zajistit vhodné vzdělávání a dospělého člověka, který dítěti bude do budoucna vzorem.

Učitelka E: Pátý rozhovor byl realizován s paní učitelkou, které je 36 let. Je vyučená kadeřnice, následně má vystudovanou střední školu ekonomickou a nyní studuje na Jihočeské univerzitě, obor Učitelství pro mateřské školy. V mateřské škole pracuje

čtvrtým rokem. Dle jejího názoru záleží, o jaký druh ohrožených rodin jde. Pokud se jedná o rodiny, které se dostaly do tíživé situace zapříčiněné nevlastní vinou, tak jim dle názoru paní učitelky patří určitá pomoc. Pokud se však jedná o rodiny, které se nesnaží svou situaci nijak změnit, tak o nich nemá paní učitelka dobré mínění.

Učitelka F: Šestý rozhovor byl veden s paní učitelkou, které je 48 let. Má vystudovanou střední pedagogickou školu a také střední školu obchodní. Paní učitelka pracuje v mateřské škole čtvrtým rokem. Paní učitelka si myslí, že by bylo vhodné, aby se děti od základní školy učily, jak být v budoucnu dobrým rodičem. Této paní učitelce chybí na základních školách předmět, který by vedl děti k rodinné výchově a ukazoval správný model rodiče. Dle slov paní učitelky, když tento vzor dítě nemůže přejímat od rodiny, mělo by se jej naučit ve škole. Paní učitelka si myslí, že by se dalo takto předejít ohroženým rodinám.

Učitelka G: Poslední rozhovor byl veden s paní učitelkou, která má vysokoškolské vzdělání. Její věk je 39 let a její praxe činí momentálně deset let. O ohrožených rodinách si myslí, že potřebují takovou pomoc, které se jim nedostává. Pomoci se jim dle jejího názoru dostane až v případě, kdy už je problém opravdu velký. Řešení mnohdy přichází pozdě a situace rodin může skončit i velkou tragédií.

7.2.2 Výsledky na základě realizovaných rozhovorů s učitelkami mateřských škol

Zkušenost s ohroženým dítětem

Všechny učitelky se shodly, že během své praxe v mateřských školách zažily dítě z ohrožené rodiny. Ve většině případů (čtyři komunikační partneři) se jednalo pouze o jedno dítě, ve třech případech se jednalo o sourozence, tudíž se paní učitelky setkaly s více dětmi ze stejné rodiny. Paní učitelky uvedly, že se u těchto dětí jednalo o fyzické týrání, z toho se ve dvou případech připojovalo k této formě i týrání psychické. V některých případech byly děti ze strany svých rodin zanedbávány. V posledním případě se jednalo o sexuální zneužívání ze strany otce. U některých paní učitelek se formy týrání kombinovaly, a to především fyzické, psychické a zanedbávání dítěte. Všechny učitelky se shodly, že je tato nepříjemná zkušenost ovlivnila, a to především po psychické stránce. Paní učitelky se potýkaly s různými nepříjemnými pocity, jako je bezmoc, smutek a úzkost. Ačkoliv je tato problematika velmi zásáhla, dále se již o toto

téma nezačaly více zajímat. Převážně se o tuto problematiku zajímaly s konkrétním případem, ale dále se k ní již nevracely.

Projevy ohroženého dítěte v mateřské škole

Paní učitelka A:

Paní učitelka A uvedla, že se jednalo o fyzické týrání dítěte. Toto dítě se chovalo velmi agresivně ke svému okolí, ať už k dětem, tak i k pracovníkům mateřské školy. Nerespektovalo pravidla, lezlo po nábytku, bilo ostatní děti, kopalo do věcí a samo sebe nemělo rádo. Často vykřikovalo, že všechny nesnáší, všechny zabije a také že chce umřít. Postupem času se mu na těle začaly objevovat modřiny a podlitiny. Pro paní učitelku A bylo prvním varovným signálem nepřiměřené chování chlapce a jeho řešení situací. Postupem času se začal chlapec paní učitelce svěřovat. Chlapec ze začátku mluvil pouze o tom, že otec bije matku. Že je chlapec týraný si paní učitelka začala všimnat ve chvíli, kdy se mu na těle objevovaly modřiny. Při kresbě nakreslil chlapec svého otce jako „strašáka“. Chování otce bylo pro chlapce normální a při řešení konfliktních situací se chlapec s chováním otce ztotožňoval.

Paní učitelka B:

Paní učitelka B ve své praxi zažila děti, přesněji tři sourozence, kteří byli ze strany své rodiny zanedbávaní a fyzicky týraní. Děti chodily nevhodně oblečené, špinavé a jejich finanční situace byla bídná. V tomto případě se jednalo o tři chlapce, jeden z chlapců byl pro ostatní dva sourozence nevlastní. Měl jiného otce, který se o chlapce nezajímal. Tento chlapec byl nejvíce fyzicky napadán ze strany svého nevlastního otce. Rodina bydlela na ubytovně, děti se paní učitelce svěřily, že k jídlu jí například šlupky od brambor. Jejich oblečení neodpovídalo ročnímu období ani velikosti dětí. Děti byly uzavřené, nevyhledávaly kolektiv a často si hrály jenom mezi sebou. Bylo zjevné, že jsou zvyklé starat se samy o sebe. Děti věděly, že o fyzickém napadání nemohou mluvit, měly to od svých rodičů zakázané. Na těle měly různé modřiny, o kterých nechtěly s nikým komunikovat. Paní učitelka bydlí v malé vesnici, proto tuto rodinu znala již z doslechu a věděla, že musí být v tomto případě na pozoru. Před nástupem dětí do mateřské školy byla paní učitelka obeznámena s rodinnou situací od pracovnice OSPODU.

Paní učitelka C:

Podobnou zkušenost jako paní učitelka A měla i paní učitelka C. Zde bylo dítě ze strany svého otce také fyzicky týráno. Jeho projevy byly podobné jako u dítěte paní učitelky A. Dítě bylo často agresivní, nepřiměřeně reagovalo na situace. Toto dítě bylo vystavováno velmi častým hádkám mezi rodiči. Přesto, že otec dítě i jeho matku často bil a psychicky vydíral, dítě se s otcem ztotožňovalo. Ke svému okolí se chovalo tak jako jeho otec k němu samému. Rodina dítěte měla finanční problémy, jeho oblečení bylo špinavé a materiální zabezpečení dle slov paní učitelky bylo velmi špatné. Dítě těžko projevovalo lítost a své pocity si skrývalo uvnitř sebe. Paní učitelka také uvedla, že dítě velmi často lhalo a vymýšlelo si. Před ostatními dětmi se obnažovalo. U dítěte se často objevovaly modřiny v oblasti obličeje. První varovný signál byl velmi podobný jako u paní učitelky A. Paní učitelka C si začala všimnout nepřiměřeného chování chlapce a jeho nadměrné agrese.

Paní učitelka D:

Paní učitelka D uvedla, že se v jejím případě jednalo o dítě, které bylo zanedbávané. Podobně jako u paní učitelky B se jednalo o chlapce, který chodil do mateřské školy špinavý, nevhodně oblečený a celkově po vizuální stránce zanedbávaný. Ve třídě byl chlapec ze strany ostatních dětí vyčleňován z kolektivu. Paní učitelka se domnívá, že chlapce jeho matka také fyzicky týrala. Tato domněnka nebyla potvrzena. Chlapec měl strach a velké úzkosti. Pokud někdo ve třídě zvýšil hlas, velmi se bál. Paní učitelka D měla zkušenost s chlapcovou starší sestrou, a proto již rodinu dobře znala. Také ji na první pohled zaskočila vnější stránka chlapce, především jeho oblečení a vzhled po stránce hygienické.

Paní učitelka E:

Paní učitelka E uvedla, že se během své praxe setkala s dívkou, která byla fyzicky a psychicky týrána. Dívka se i s rodiči přistěhovala z Prahy. Nastoupila do předškolní třídy, protože jí byl doporučen odklad školní docházky. Dívka neuměla mluvit. K paním učitelkám se chovala dívka velmi hezky. Avšak při nástupu dívky do mateřské školy měla paní učitelka s dívkou problém v navázání důvěry. S dívkou si ji po nějakém čase vybudovala. Dívka se příliš do kolektivních her nezapojovala, nejraději si hrála sama

a hry s ostatními dětmi odmítala. Ostatní děti neměly příliš velký zájem si s dívkou hrát. Paní učitelka se domnívá, že to bylo z toho důvodu, že dívka neuměla mluvit. Dívka měla chvílemi hysterické záchvaty, které se nejčastěji projevovaly v souvislosti s jejím bratrem. Dívka byla velmi fixovaná na bratra, ale v případě, že s ním byla v kontaktu, chovala se nejprve mile a posléze se u ní projevovalo agresivní chování. Dívka byla vzhledově velmi hubená a po tělech měla často modřiny. Otec toto omlouval tím, že se dívka „pere“ s bratrem. Nejčastěji měla modřiny v oblastech zad a nohou. Otec dívku bil plácačkou na mouchy. Toto paní učitelka zjistila díky bratrovi dívky, který měl viditelný obtisk plácačky na zádech. Jednou měla dívka popáleniny v oblasti rukou. Otec toto zjištění omlouval tím, že dívka upadla na plotýnky kamen. Dívka měla v té době popálené obě ruce.

Paní učitelka F:

Paní učitelka F prožila ve své praxi zkušenost s dítětem, které bylo zanedbáváno a fyzicky napadáno. Chlapec především citově strádal, neznal lásku ze strany svých rodičů. Neměl základní hygienické návyky. Jako v předešlých případech u paní učitelek B a D toto dítě bylo zanedbávané také po vnější stránce. Chodilo do mateřské školy špinavé, neupravené a jeho oblečení neodpovídalo počasí či velikosti dítěte. Paní učitelka mu sháněla oblečení a v mateřské škole mu dávala oblečení, které přinesla z domova. Otec chlapce bil páskem. Chlapec vše řešil násilím, byl ke svému okolí, a to především k ostatním dětem, velmi agresivní. Měl časté výkyvy v chování a také se u něj objevovaly hysterické záchvaty. Také se u chlapce projevovala porucha pozornosti s hyperaktivitou. Dříve než dítě nastoupilo do mateřské školy, paní učitelka znala špatné rodinné poměry, ve kterých se chlapec nacházel. Proto se dle jejích slov dalo předpokládat, že dítě bude nějakým způsobem ohroženo.

Paní učitelka G:

Paní učitelka G se setkala ve své praxi se třemi sourozenci, jednalo se o starší holčičku a mladší dvojčata, chlapce. Otec zcela jistě sexuálně zneužíval dvě děti, a to holčičku a jednoho z chlapců. Druhý chlapec se na tento sexuální akt musel dívat. Otec ho využíval jako pozorovatele. U dívky byly výrazné projevy apatie, během dne dokázala několik hodin ležet ve stejné poloze a vůbec se nepohybovat. Dívka byla velmi uzavřená, dle slov paní učitelky bylo velmi těžké s ní komunikovat. Dvojčata chlapců

měla k sobě navzájem velmi agresivní chování, různě se napadali, škrtili a všechno jejich chování mělo nějaký sexuální podtext. Chlapci kopírovali chování otce, ostatní děti jejich projevy nechápaly, z tohoto důvodu byla práce s nimi těžká vzhledem ke kolektivu třídy. Po nějaké době se museli chlapci od sebe rozdělit do dvou odlišných tříd. Později měla paní učitelka už pouze ve třídě chlapce, který, jak již bylo zmíněno, byl v roli pozorovatele. K ostatním dětem se choval velmi submisivně. Naopak chlapec, který byl sexuálně zneužíván, se choval k ostatním dětem a pracovníkům mateřské školy velmi agresivně. Paní učitelka G nebyla schopna odpovědět na otázku, jakým způsobem zjistila, že je dítě ohroženo. Nemohla mi odpovědět z toho důvodu, protože na toto zjištění přišla matka dětí, která však byla psychicky nevyrovnaná a nechala nějakou dobu otce dětí, aby je dál zneužíval. Po určité době to začala sama řešit a tím způsobem se i paní učitelka dozvěděla, co se v rodině dělo.

Postup řešení a spolupráce s odborníky

Tři paní učitelky se shodly, že když zjistily tuto skutečnost, začaly se na dané děti více zaměřovat. Tyto děti začaly více pozorovat a snažily se s nimi vzájemně vybudovat důvěru. Dvě paní učitelky následně po sledování dítěte oznámily tuto skutečnost Orgánu sociálně právní ochrany dětí. Také se dvě paní učitelky shodly, že v tomto případě kontaktovaly druhého rodiče, který se nepodílel na týrání dítěte. Snažily se s ním navázat kontakt a vyjádřit podporu. Paní učitelky potřebovaly především získat od druhého rodiče více informací a nabídnout mu pomoc v řešení problému. Přesto se u jedné paní učitelky stalo, že rodič nebral v úvahu její poznatky a obavy, proto byla nucena zavolat Orgán sociálně právní ochrany dětí. Jedna paní učitelka v tomto případě oznámila tuto skutečnost nejdříve vedení, které následně kontaktovalo Orgán sociálně právní ochrany dětí a Policii ČR. Dále jedna z paní učitelek již byla od nástupu dítěte s pracovníci OSPOD v kontaktu. Pět paní učitelek uvedlo, že byly ve spolupráci s pracovníky z Orgánu sociálně právní ochrany dětí. Oznámení o skutečnosti podaly na Orgán sociálně právní ochrany dětí tři paní učitelky samy za sebe, jedno oznámení podalo vedení mateřské školy, kterému tuto skutečnost oznámila paní učitelka daného dítěte, a jedna paní učitelka byla již od samého začátku nástupu dítěte s pracovníci OSPODU v kontaktu. Ve třech případech z pěti uvedených spolupracovaly pracovníce OSPOD s paní učitelkami pouze telefonicky. Paní učitelky vyplňovaly písemné

dokumenty, které byly následně pracovním OSPOD zasílány. Paní učitelky zapisovaly různé situace mapující den daného dítěte, jeho projevy chování a neobvyklé situace. Dvě paní učitelky v tomto případě žádaly o osobní setkání a návštěvu mateřské školy, bohužel jim však nebylo vyhověno. U dvou paní učitelek proběhla návštěva pracovníce OSPOD v mateřské škole. Zbylé dvě paní učitelky OSPOD nekontaktovaly. V jejich případě kontaktovaly pracovníce z pedagogicko-psychologické poradny. Těmto pracovním poskytly dokumenty a záznamy, ve kterých popisovaly dny daného dítěte. U jedné paní učitelky proběhla návštěva mateřské školy, v případě druhé paní učitelky nikoli. Pracovníce PPP však v obou případech nesdílely obavy paní učitelek a dál se k situaci dětí nevyjadřovaly.

Informovanost učitelek o problematice ohrožených rodin

Všechny učitelky se shodly, že nebyly dostatečně seznámeny s postupem při práci s ohroženým dítětem. Paní učitelky sdílely názor, že je informovanost pedagogů mateřských škol v tomto směru velmi slabá a nedostatečná. Většina učitelek jednala intuitivně a empaticky s ohledem na individuální přístup k dítěti. Čtyři paní učitelky uvedly, že informace jak postupovat při práci s ohroženým dítětem získávaly od svých kolegů, se kterými daný problém konzultovaly. Dvě paní učitelky hledaly informace na různých internetových stránkách. Jedna paní učitelka čerpala z odborné literatury a školení, kterého se zúčastnila. Školení bylo zaměřené na problematiku ohrožených rodin, proto paní učitelka tímto způsobem dle svých slov získala velmi cenné informace. Pět dotazovaných učitelek uvedlo, že s touto problematikou nebyly během studia seznámeny. Z tohoto důvodu se paní učitelky domnívají, že za jejich nedostatečnou připravenost a informovanost s postupy může částečně studium, které je na tak náročnou situaci mělo dle jejich názorů připravit. Paní učitelka E si myslí, že informace o této problematice během studia zaznamenala, avšak si není jistá, zda to bylo dostačující. Poslední paní učitelka uvedla, že byla během svého studia seznámena s problematikou ohrožených rodin. Paní učitelka D má pocit, že by jí pomohl jako podpora při práci s ohroženým dítětem nějaký manuál, ve kterém by byly jasně stanovené postupy a informace k dětem, které jsou ohrožené vlastní rodinou. S velmi podobným názorem se ztotožňuje paní učitelka C, která při společném rozhovoru uvedla, že by jí velmi pomohla nějaká metodika, která by popisovala, jak se má

pedagog zachovat. Také paní učitelka G pociťuje, že by jí velmi pomohla nějaká tabulka, kde by byly jasně popsány postupy a jednoznačné či přehledné informace. Paní učitelky A a B si myslí, že by jim pomohlo více odborné literatury na toto téma a větší dostupnost těchto knih. Paní učitelka A navrhovala mít povinně v mateřských školách knihy na dané téma. Paní učitelka F by byla velmi ráda, kdyby v případě ohroženého dítěte měla podporu ze strany vedení. Paní učitelka E se domnívá, že by jí jako podpora při práci s ohroženou rodinou pomohl školní psycholog, který by věděl, jak postupovat.

Projevy rodičů a spolupráce s mateřskou školou

Paní učitelka A:

Paní učitelka A komunikovala především s otcem dítěte. Matka do mateřské školy chodila velmi zřídka. Pokud mateřskou školu navštívila, vždy pouze v doprovodu otce. V dokumentech dítěte byl jako hlavní kontakt uveden pouze otec. Otec v mateřské škole působil mile, vstřícně, avšak jeho chování působilo na paní učitelku falešně. Ve chvíli, kdy byla mateřskou školou doporučena návštěva pedagogicko-psychologické poradny, začal otec chlapce zahrnovat láskou, každodenně ho při předávání objímal. Ze strany otce bylo toto chování na první pohled přehnané. Spolupráce probíhala bez problému, otec projevoval o chlapce zájem. Z tohoto důvodu nemohla paní učitelka uvěřit, že by otec bil matku i chlapce.

Paní učitelka B:

Paní učitelka B uvedla, že rodina tří chlapců o své děti nejevila žádný zájem. Aktivně se neúčastnily žádných akcí mateřské školy. Komunikace s nimi probíhala velmi složitě. Osobně to na paní učitelku působilo tak, že rodiče byli rádi, že děti mohou chodit do mateřské školy a nejsou s nimi doma. Často se paní učitelka s rodiči setkávala s problémy, které se týkaly především plateb obědů a kulturních akcí mateřské školy. Na výzvy mnohokrát nebrali zřetel. Otec byl uživatel psychotropních látek.

Paní učitelka C:

Paní učitelka C popisovala rodiče chlapce, kdy matka byla velmi hodná, poslušná a pasivní. Paní učitelka cítila, že se matka nachází v moci otce. Otec byl romského původu, často vyvolával konflikty. Otec byl nezaměstnaný a také závislý na alkoholu.

Před paní učitelkou se projevoval odtažitě, nechtěl komunikovat a zájem o chlapce nikdy neprojevoval. Matka měla o chlapce velký zájem, s mateřskou školou probíhala ze strany matky komunikace bez problému. I když se matka styděla, postupem času začala být sdílná a svěřovala se se svou situací paní učitelce.

Paní učitelka D:

Paní učitelka D zažila ve své třídě chlapce, jehož matka byla závislá na alkoholu. Otce chlapce paní učitelka delší dobu neznala, protože byl nevěstný. Když se otec chlapce objevil, začal o něho jevit přehnaný zájem. Otec se před paní učitelkou vyjadřoval vulgárně. Komunikace s matkou probíhala často pouze jen telefonicky. O chlapce se převážně starala babička, která již byla v pokročilém věku, z tohoto důvodu nezvládala o chlapce pečovat tak, jak by potřeboval.

Paní učitelka E:

Paní učitelka E matku dívky neznala. Matka byla v té době na mateřské dovolené. Otec si nepřál, aby matka do mateřské školy chodila nebo aby s ní paní učitelka komunikovala. Otec v této souvislosti paní učitelce tvrdil, že se matka stará o mladšího sourozence. Paní učitelka se domnívá, že otec bil také matku. Otec byl ze začátku nástupu dívky do mateřské školy vstřícný, po nějaké době se jeho chování změnilo od odtažitého po arogantního. Paní učitelka s otcem příliš nekomunikovala. Otec na paní učitelku působil velmi sobecky, dle jejích slov měl zájem pouze sám o sebe, přemýšlel pouze nad svými potřebami. Otec byl závislý na alkoholu, před lety hrál automaty a pokusil se spáchat sebevraždu. Tuto informaci dostala paní učitelka od pracovnice OSPOD. Rodina měla finanční problémy, otec často marodil a to je dle paní učitelky nejspíš důvod špatné finanční situace rodiny. Rodiče se neúčastnili akcí mateřské školy.

Paní učitelka F:

Rodiče chlapce s mateřskou školou nekomunikovali. Komunikace s nimi probíhala velmi obtížně. Rodiče nejevili o chlapce zájem. Oba rodiče si dle paní učitelky byli svého jednání a chování vědomi. Matka se k postavení učitelky a snahy o spolupráci nevyjadřovala a nijak nereagovala. Oba rodiče měli pouze základní vzdělání. Matka byla často nezaměstnaná. Otec byl závislý na alkoholu a chlapec často svého otce předváděl, například ukazoval, že pije pivo nebo kouří cigarety. Otec byl velmi

dominantní, rázný, spolupráce s ním probíhala velmi zvláště. Vždy chtěl mít nad vším kontrolu. Paní učitelka rodičům kázeňské přestupky chlapce neříkala, dle jejích slov nechtěla, aby chlapec byl chlapec doma bit. Kázeňské přestupy proto řešila pouze s chlapcem.

Paní učitelka G:

Paní učitelka G nikdy s otcem dětí osobně nemluvila, jejich komunikace probíhala pouze telefonicky. Otec byl odsouzený na dva roky za sexuální zneužívání dětí. V tomto období měli o děti zájem prarodiče, kteří si děti brali na víkendy domů. Otec byl z věznice propuštěn po půl roce. Pro paní učitelku to byla velmi krátká doba s ohledem k trestnému činu, který spáchal. Po návratu otce z výkonu trestu měl otec velký zájem o styk s dětmi. Ze začátku jejich setkání probíhalo jednou týdně po dobu dvou hodin na veřejném místě. Matka měla středoškolské vzdělání, pracovala jako zdravotní setra. Do práce chodila na směnný provoz, v době, kdy chodila na noční směny, probíhalo sexuální zneužívání dětí. Matka byla po tomto incidentu velmi psychicky nevyrovnaná, byla v péči psychiatra a psychologa. Snažila se o děti starat, avšak upadala do těžkých depresí. Z tohoto důvodu pomáhala rodině sociální pracovnice, která se o děti též starala. Otec se v telefonním hovoru s paní učitelkou projevoval mile, příjemně a přátelsky. Vykazoval velký zájem o děti. Paní učitelka měla pocit, že si otec není vědom žádného provinění.

7.3 Rozhovor s vyšetřovatelkami z oddělení obecné kriminalistiky

Jak již bylo zmíněno, dílčím doplněním praktické části bakalářské práce je zrealizovaný rozhovor s vyšetřovatelkami z oddělení obecné kriminalistiky. Před zahájením rozhovoru byly obě kriminalistky srozuměny s tématem bakalářské práce. S vyšetřovatelkami byl veden jeden rozhovor, při kterém obě odpovídaly společně. Odpovědi pracovníc Policie ČR jsem zaznamenávala na diktafon a následně je přepisovala.

Náplň práce kriminalistek v souvislosti s ohroženým dítětem

V tomto případě se kriminalistky jednoznačně shodly, že je v první řadě velmi důležité navázat kontakt s daným dítětem. Začínají pomalými postupy a rozhovory v jeho

přirozeném prostředí. V tomto případě musí být velmi opatrné a dbát na to, aby jim dítě spontánně řeklo, co se mu stalo. Dále také zjišťují informace o rodině.

Postup pedagoga v případě, že má podezření na týrání dítěte

Kriminalistky uvedly, že pokud má pedagog mateřské školy podezření, že je dítě zneužívané, týrané nebo nepřiměřeně trestané, je jeho povinností tuto skutečnost ohlásit. Z rozhovoru vyplynulo, že bohužel školy ani školky se do takového procesu nechtějí pouštět, protože si s tím nechtějí přidělovat práci. Jakmile tuto skutečnost někdo oznámí, musí učitel/učitelka nebo vedení dané školy poté s policií spolupracovat. To znamená, že musí podat trestní oznámení. Následně je budou pracovníci policie vyslýchat jako svědky a to dle slov kriminalistek oni ve velké většině nechtějí. Mají obavu, že poté bude veřejností na mateřskou školu či jinou školu špatně nahlíženo.

Postup policie v případě ohroženého dítěte

Pokud pracovníci či pracovník policie zjistí, že se na dítěti páchá trestná činnost, vyjíždí tuto skutečnost ověřit. Musí zjistit, co se doopravdy stalo, případně kontaktuje OSPOD a dále pokračuje dle důležitosti dané věci. Je velmi důležité, jak závažně je dítěti ubližováno. V případě, že dítě nemůže nadále zůstat v rodině, ve které se nachází, a musí být odebráno, například pokud ho rodiče fyzicky týrají, popřípadě znásilňují, tak do věci vstupuje OSPOD, který hledá možnosti, kam by se mohlo dítě umístit. Jedna z kriminalistek uvádí, že pracovníci policie nemůže dítě odebrat, nemůže rozhodnout, zda bude dítě rodině odebráno. Vždy u toho musí být pracovníci OSPOD, která podá návrh k soudu, který následně vydá předběžné opatření. Zde kriminalistky upozorňovaly, že je velmi důležité zhodnotit závažnost daného problému, který se musí následně důkladně prošetřit a potvrdit. Postupy nejsou jasně dané, pracovníci vždy jednají dle individuálního případu. Vzhledem k tomu, že s danou rodinou nežijí a vidí je třeba poprvé, nemohou zasahovat na základě tvrzení dítěte či dopisu od paní učitelky. Pokud je případ velmi závažný, jednají okamžitě. Také musí mít dostatek důkazů. Nemohou někoho bez důkazů obvinít, proto také musí spolupracovat i s jinými odborníky, např. s psychologem nebo psychiatrem, kteří jim vypracují znalecké posudky. Bez znaleckého posudku se neobejdou. Například v případě, že dítě chodí do mateřské školy s modřinami, nemusí vždy znamenat, že je týrané. Může to mít jinou

příčinu, třeba že je nemocné nebo někde spadlo. Nemohou bez znaleckého posudku z místa určit, že se jedná o fyzické týrání dítěte.

Velmi také záleží na tom, o jaký problém se jedná. Pokud jde o pohlavní zneužívání nebo znásilnění, kriminalistky musí postupovat velmi opatrně, tak aby se dítě nezaklelo. Pokud jde o fyzické týrání, musí vyrozumět rodiče, OSPOD a nějakým způsobem se snaží s dítětem navázat kontakt. Navázat kontakt s dítětem může být v některých případech problematické, proto musí pracovníci Policie ČR postupovat s ohledem na individuální případ.

Obecný postup by se dal popsat tak, že se v první řadě kontaktuje druhý rodič dítěte, který prokazatelně nepáchá na dítěti trestný čin, dále učitelky daného dítěte, poté se dělá šetření v bydlišti dítěte, kdy policejní pracovníci komunikují se sousedy rodiny. Také kontaktují pracovníky OSPOD, kteří vyjíždí s nimi a provádí dané šetření. S osobou, která je podezřelá z trestní činnosti, se provádí výslech až na samotném konci, případně hned na začátku, to se odvíjí od závažnosti případu. Pokud si pracovníci nejsou jistí, musí oslovit další odborníky a znalce. Tento znalec vydá na dané dítě posudek. Dle posudku kriminalistky postupují dál.

Podpora práce pracovníků z oddělení obecné kriminalistiky

Pracovníci z kriminalistického oddělení se domnívají, že by jim pomohlo, kdyby rodiče nemanipulovali své děti. Musí bohužel také řešit spory mezi rodiči, kteří se rozvádějí. Rodiče si mnohdy vymýšlejí a snaží se i těmi nejhoršími způsoby druhému rodiči ublížit. Dítě poté navádí, aby říkalo věci, které se mu třeba nikdy nestaly. Dítě tomu nerozumí, a tak za cenu nějaké odměny vypovídá to, co rodič po něm vyžaduje. Také se objevuje spousta zbytečných oznámení a to je poté brzdy v jejich práci. Také by si přály a velmi by jim pomohlo, kdyby bylo více psychologů a psychiatrů. Těchto odborníků je velmi málo. Z tohoto důvodu je dokazovací řízení dlouhé, protože musí čekat na posudky od těchto odborníků. Tito znalci jsou často zahlcení prací. Dalším velkým problémem při vyšetřování je, že některé děti v mateřské škole neumějí mluvit. Slovní zásoba a mluva je v těchto případech nedostačující, zvláště když se mají vyjádřit o daném problému.

Spolupráce kriminalistek s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí

Kriminalistky mi sdělily, že spolupráce s Orgánem sociálně právní ochrany dětí funguje velmi dobře. Spoustu případů navzájem konzultují a pomáhají si. Společně také chodí například na pohovory do mateřských škol a předávají si dokumentaci k daným případům. Dle názoru kriminalistek má Orgán sociálně právní ochrany dětí především hájit zájmy dětí, tak jako ony nebo jiní pracovníci Policie ČR. Pracovník či pracovnice OSPOD musí být vždy přítomna při výslechu dětí a mladistvých do 18 let. Z tohoto důvodu spolu kriminalistky a pracovnice OSPOD často spolupracují.

Nejčastější forma týrání u dětí předškolního věku

Dle názoru kriminalistek se nejčastěji jedná o psychické týrání či zanedbávání. Psychické týrání je velmi časté při rozvodu rodičů, kteří své dítě, jak již bylo zmíněno výše, manipulují. Většinou jedná se sociálně slabšími rodinami, které nemají s rodičovstvím zkušenosti. Rozvoj je pak u těchto dětí pomalejší. Také se setkávají s rodiči drogově závislými, kteří o své děti neprojevují zájem. Zanedbávají jejich péči po materiální a finanční stránce, ale také po stránce citové.

Spolupráce pracovníků Policie ČR s mateřskou školou

Kriminalistky uvedly, že pokud mateřská škola podá oznámení o zneužívání či týrání dítěte, tyto kriminalistky přijímají oznámení a vyjíždí do mateřské školy. Zde většinou udělají šetření a zjišťují, co se stalo. Musí být však podané nějaké oznámení. Sami od sebe pracovníci Policie ČR do mateřských škol nevyjíždí a nezjišťují, kde by mohl eventuálně vzniknout nějaký problém. Toto mají na starost preventisté. Ke spolupráci se kriminalistky vyjadřovaly tím způsobem, že vše je o lidech. Pokud se najdou paní učitelky, které si nechtějí přidělovat práci spoluprací s kriminalisty, tak to dle slov jedné z kriminalistek nebude nikdy fungovat. Je velmi důležité, aby všichni pedagogové věděli, že se mohou kdykoliv obracet na pracovníky OSPOD či na pracovníky Policie ČR, byť se jedná jen o konzultaci daného případu, prosbu o radu anebo oznámení. Všichni pedagogové mají v těchto pracovnících oporu. Prvotně by paní učitelka měla postupovat tak, že vyrozumí o daném problému vedení mateřské školy, dále kontaktuje OSPOD nebo Policii ČR.

Zkušenosti z praxe

Dle kriminalistek je velmi krásné a naplňující, když se jim povede případ dovést do konce a dané dítě se jim podaří zachránit. Z toho mají vždy dobrý a hřejivý pocit. Konkrétně obě kriminalistky společně pracovaly na případu dítěte, na které žárlila vlastní matka. Matka žárlila z toho důvodu, že se otec dívky o ni staral více než o matku. Matka proto vymyslela, že dítě otráví Fridexem. Fridex přidala dívce do jogurtu. Dívka jogurt odmítala, proto matka Fridex přidala dítěti do pití. Otec se však pití napil také a zjistil, že je něco v nepořádku. Díky tomu byla holčička zachráněna. Matka byla stíhána za pokus o vraždu dítěte. Někteří rodiče dokážou vymyslet takovou strašnou věc jenom kvůli pomstě či žárlivosti. Někteří rodiče dokážou i psychicky dítě zničit kvůli pomstě druhému rodiči, tak je to často v případě rozvodů. Dokonce jsou i v nejhorších případech díky pomstě schopni dítě zabít.

8 DISKUZE A CELKOVÉ SHRNUÍ

Na základě stanovené výzkumné otázky *Jaké mají pedagogové mateřských škol zkušenosti s dítětem z ohrožené rodiny?* byla z provedeného výzkumného šetření zjištěna skutečnost, že z 210 dotazovaných se 145 respondentů setkalo s dítětem z ohrožené rodiny, což představuje 69 % ze všech zúčastněných. Tento fakt byl pro mě velmi překvapující, protože se jedná o velké procento pedagogů, kteří mají zkušenost s dítětem z ohrožené rodiny. Ve většině případů se jednalo o děti, které byly ze strany své rodiny zanedbávány.

Respondenti byli dotazováni na otázku, jak poznají dítě z ohrožené rodiny, jejich odpovědi se shodovaly se symptomy, které uvádí Němcová v knize *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Jedná se především o specifické projevy v oblasti chování, emoční přecitlivosti, disociace, nápadnosti ve stylu hry a problémy v sociálních vztazích.⁷⁴

Dále byla stanovena výzkumná otázka *Jaká je informovanost pedagogů v oblasti problematiky ohrožených rodin?* Důležitým jevem vycházející z rozhovorů byl fakt, že učitelky nemají dostatek informací k této problematice ze svého studia. S tímto zjištěním koresponduje i Daniela Květenská, která uvádí, že se často objevují případy, kdy samotní profesionálové zabývající se prací s dětmi neví, jak mají v těchto případech postupovat.⁷⁵ Avšak je zajímavé, že toto tvrzení vyvrací Tereza Adamová ve své bakalářské práci na téma *Povědomí učitelů MŠ o syndromu CAN*. Z výsledků jejího dotazníkového šetření vyplývá, že většina dotazovaných pedagogů si myslí, že ví, jak by v tomto případě postupovalo.⁷⁶ V dotazníkovém šetření pedagogové udávali, že by se rádi v oblasti problematiky ohrožených rodin více vzdělávali formou školení a seminářů. Naproti tomu v rozhovorech učitelky uváděly, že by jim při práci s ohroženým dítětem pomohla metodika či příručka, která by se touto problematikou

⁷⁴ NĚMCOVÁ, Leona In: MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017. s. 72

⁷⁵ KVĚTENSKÁ, Daniela In: MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017. s. 174.

⁷⁶ ADAMOVIČ, Tereza. *Povědomí učitelů MŠ o syndromu CAN* [online]. České Budějovice, 2019 [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/vz1gka/>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

zabývala a byly by zde popsány kroky jak postupovat v případě, že se učitelé s tímto dítětem setkají.

Na základě rozhovoru s pracovníci Policie ČR z oddělení obecné kriminalistiky bylo zjištěno, že pokud mají pedagogové podezření na dítě z ohrožené rodiny, mohou nezávazně kontaktovat Policii ČR nebo Orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tito pracovníci poskytnou každému radu a informace jak postupovat. Je však důležité zmínit, že pokud je dítě týrané, zneužívané či zanedbávané jakoukoliv osobou, má nejen pedagog oznamovací povinnost dle trestního práva.

Kotová definuje osobnost pedagoga jako kvalifikovaného odborníka, který má být osobnostně vyzrálý, komunikativní, přátelský, důsledný a empatický.⁷⁷ Dotazovaní se shodli, že u pedagoga pracujícího s dítětem z ohrožené rodiny je nejdůležitější vlastnost empatie.

⁷⁷KOTOVÁ, Marcela. *Knížka pro začínající učitelky mateřských škol*. Praha: Portál, 2021. s. 12.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaké mají učitelé mateřských škol povědomí o ohrožených rodinách, zdali by ve své praxi dokázali dítě z ohrožené rodiny poznat a dále s ním pracovat, jaké postupy by v případě ohroženého dítěte zvolili a komu by případné zjištění oznámili. Dále bylo velmi důležité zjistit, jaká je informovanost pedagogů mateřských škol s ohledem na danou problematiku a zdali mají pedagogové již s dítětem z ohrožené rodiny zkušenost.

Teoretická část bakalářské práce byla zaměřena na základní informace o rodině, ohrožené rodině, pomoci ohroženým rodinám. Dále se teoretická část zabývala pojmy, jako je sociálně-právní ochrana dětí, mateřská škola či předškolní vzdělávání.

Praktická část bakalářské práce byla vedena formou smíšeného výzkumu. V první části bakalářské práce byla využita metoda dotazníkového šetření, kde jsem zjišťovala zkušenosti pedagogů mateřských škol s ohroženým dítětem, postupy, které by učitelé v případě takového dítěte zvolili, informovanost těchto pracovníků a zájem o problematiku ohrožených rodin. Dotazníkové šetření bylo určeno pro pedagogy mateřských škol. Pro druhou část bakalářské práce byla využita metoda rozhovoru, který byl veden se sedmi učitelkami mateřských škol, které již měly ve své praxi zkušenost s dítětem z ohrožené rodiny. Doplněním praktické části byl rozhovor s kriminalistkami z oddělení obecné kriminalistiky.

Dle mého názoru byly cíle bakalářské práce naplněny. Díky své osobní zkušenosti s dítětem z ohrožené rodiny jsem měla možnost zjistit, že převážná část dotazovaných pedagogů má podobnou zkušenost. Ve většině případů se jednalo o zkušenost s dítětem, které bylo ze strany své rodiny zanedbáváno, avšak pedagogové se touto problematikou zabývají jen výjimečně. Z výsledků rozhovorů se potvrdila má domněnka o tom, že pedagogičtí pracovníci nejsou dostatečně informováni o dané problematice. Osobně si myslím, že téma ohrožených dětí je stále více aktuální a pedagogové se v mateřské škole s takovými dětmi setkávají stále častěji. Z tohoto důvodu zastávám názor, že by se o této problematice mělo mezi pedagogy více mluvit, více se na ni zaměřovat a každý pedagog by měl prostřednictvím vzdělání získat dostatek informací o této problematice. Pedagogové by se rádi v oblasti problematiky ohrožených rodin více vzdělávali prostřednictvím školení a seminářů.

Bakalářská práce poukazuje na informace o rodině jako takové, o ohrožených rodinách a pomoci, které se jim může dostat. Dále jsou v bakalářské práci zmiňovány zkušenosti pedagogů, které by mohly být velkým přínosem pro pedagogy nacházející se v podobné situaci. Pedagogům, kteří řeší či budou řešit problematiku v oblasti ohrožených rodin, přeji hodně sil a především odvahy při kontaktování příslušných orgánů. Pedagog může být osobou, která zaznamená první známky projevů ohroženého dítěte. Úloha pedagoga je velmi důležitá, zvláště v souvislosti s problematikou ohrožených dětí. Právě pedagog může ono dítě zachránit.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BECHYŇOVÁ, Věra. *Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0181-6.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: Sociální práce dysfunkčními rodinami*. 3., aktualizované a doplněné vydání Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1624-7.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

ELLIOTT, Michele. *Jak ochránit své dítě*. 3. vydání. Praha: Portál, 2000. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-034-0.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.

JUNGWIRTHOVÁ, Iva. *Pohodoví rodiče - pohodové děti: podporujeme vývoj dítěte*. Praha: Portál, 2009. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-536-3.

KOTOVÁ, Marcela. *Knížka pro začínající učitelky mateřských škol*. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1721-3.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-214-1.

MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozšířené vydání Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (Ed.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘIŠŤAN (Ed.). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upravené vydání. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.

MŮHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.

NIESEL, Renate a Wilfried GRIEBEL. *Poprvé v mateřské škole*. Praha: Portál, 2005. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-989-5.

OPRAVILOVÁ, Eva. *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5107-8.

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5695-0.

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996. Zde a nyní (G plus G). ISBN 80-901896-5-2.

PRŮCHA, Jan. *Vzdělávání a školství ve světě: základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-290-4.

ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. 4., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1049-8.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krizová intervence pro praxi*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2624-3.

TOMEŠ, Igor. *Sociální správa*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-560-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VANÍČKOVÁ, Eva, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Hana PROVAZNÍKOVÁ. *Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-008-4.

Elektronické zdroje

ADAMOVIČ, Tereza. *Povědomí učitelů MŠ o syndromu CAN* [online]. České Budějovice, 2019 [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/vz1gka/>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. *MŠMT ČR* [online]. [cit. 2002-01-15]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). *MŠMT ČR* [online]. [cit. 2002-01-15]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČR	Česká republika
DVPP	Dílčí vzdělávání pedagogických pracovníků
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SPC	Speciálně pedagogická centra
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Dotazník pro pedagogy mateřských škol

Příloha č. 2 Rozhovor s učiteli

Příloha č. 3 Doslovný přepis rozhovoru s učitelkou

Příloha č. 4 Rozhovor s kriminalistkami z oddělení obecné kriminalistiky

Příloha č. 1

Dobrý den,

jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích – Učitelství pro mateřské školy. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění krátkého dotazníku, který byl vytvořen jako výzkumný materiál k mé bakalářské práci na téma: „Dítě z ohrožené rodiny v mateřské škole“.

Tento dotazník je určen všem pedagogům mateřských škol.

Veškeré výsledky dotazníkového šetření jsou anonymní a budou využity pro potřeby bakalářské práce a mého studia. Děkuji za vyplnění a Váš čas.

1) Vaše pohlaví

- Žena
- Muž

2) Váš věk

- Méně než 25 let
- 25–35 let
- 36–50 let
- 51 a více let

3) Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

- Středoškolské s maturitou
- Vyšší odborné
- Vysokoškolské
- Jiné a jaké: _____

4) Jaká je délka Vaší praxe v mateřské škole?

- Méně než 5 let
- 5–10 let
- 11–15 let
- 16–25 let
- Více než 26 let

5) Jak poznáte dítě z ohrožené rodiny?

6) Setkal/a jste se během své praxe s dítětem z ohrožené rodiny?

(vyberte jednu odpověď)

- Ano
- Ne

Pokud jste odpověděl/a ano, o jaký typ ohrožení se jednalo?

- Sexuální zneužívání
- Zanedbávání
- Fyzické týrání
- Psychické týrání
- Jiné a jaké: _____

7) Jak byste postupoval/a v případě, že by bylo dítě ze strany rodiny nějakou formou ohrožováno?

(vyberte jednu nebo více odpovědí)

- Oznámila bych tuto skutečnost vedení mateřské školy
- Svolal/a bych individuální schůzku s rodiči dítěte
- Oznámil/a bych tuto skutečnost Policii ČR
- Oznámil/a bych tuto skutečnost Orgánu sociálně-právní ochrany dětí
- Poradil/a bych se s kolegyní/kolegou o dalším postupu
- Neudělal/a bych nic

8) Zabýváte se problematikou ohrožených rodin při Vašem dalším vzdělávání?

(vyberte jednu odpověď)

- Intenzivně
- Výjimečně
- Nezabývám

9) Kde nejčastěji získáváte informace o problematice ohrožených rodin?

(vyberte jednu odpověď)

- V odborné literatuře
- Na seminářích a školeních
- Z internetových zdrojů
- Od kolegů
- Jinde, kde: _____

10) Jakým způsobem byste se chtěl/a vzdělávat v oblasti problematiky ohrožených rodin?

(vyberte jednu odpověď)

- Pravidelným školením a semináři
- Odbornou literaturou
- O tuto problematiku se příliš nezajímám
- Jinak, jak: _____

11) V případě, že nevíte jak s dítětem z ohrožené rodiny pracovat, kde vyhledáte pomoc?

(změňte pořadí položek dle svých preferencí (1. – nejdůležitější, poslední – nejméně důležitá)

- V odborné literatuře
- Od kolegyň
- Z internetových zdrojů
- Poradím se s pracovníky příslušných orgánů (OSPOD, PPP, SPC, Policie ČR

12) Zakroužkujte číslo na škále (1– nejméně, 5– nejvíce)

Na jaké úrovni jsou Vaše znalosti problematiky ohrožených rodin?	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

13) Co považujete, jako nejdůležitější vlastnost učitele/učitelky v mateřské škole pro práci s ohroženým dítětem?

(vyberte jednu odpověď)

- Důslednost
- Odbornou kvalifikaci
- Empatii
- Spravedlnost
- Laskavost
- Jiná, jaká: _____

14) Považujete se při práci s ohroženým dítětem za profesně kompetentní?

(vyberte jednu odpověď)

- Ano
- Spíše ano
- Nedokážu posoudit
- Spíše ne
- Ne

15) Vyskytuje se v aktuálním období ve Vaší třídě dítě/děti z ohrožené rodiny?

(vyberte jednu odpověď)

- Ano
- Ne

16) Pokud ano, popište, o jaký typ ohrožení dítěte se jedná.

17) Jaký jste zvolil/a postup při zjištění, že je dítě z ohrožené rodiny?

Příloha č. 2

- 1) Řekněte mi něco o sobě? Jaký je váš věk, jaké máte vzdělání, praxi. Co si myslíte o ohrožených rodinách?
- 2) Zažil/a jste během své praxe dítě, které bylo ze strany rodiny ohroženo? Popřípadě sdělte počet dětí.
- 3) O jaký typ ohrožení se jednalo (forma týrání)?
- 4) V krátkosti popište, jak se tato forma týrání projevovala v praxi? (Jak se projevovalo dané dítě v mateřské škole? Jaká byla jeho specifika chování?)
- 5) Jakým způsobem jste zjistil/a , že je dítě ohrožováno? Jaký byl první „varovný signál“?
- 6) Co jste dělal/a, když jste zjistil/a tuto skutečnost? Jaký postup jste zvolil/a?
- 7) Spolupracoval/a jste s nějakým odborníkem? Jak tato spolupráce vypadala? Kontaktoval/a jste Orgán sociálně-právní ochrany dětí?
- 8) Měl/a jste pocit, že jste byl/a dostatečně seznámen/a s postupem při práci s ohroženým dítětem? Popřípadě, kde jste získával/a informace, jak v takovém případě postupovat?
- 9) Byl/a jste s touto problematikou a jejími postupy seznámena již během Vašeho studia?
- 10) Co by vám pomohlo, jako podpora při práci s ohroženým dítětem?

11) Jaké bylo chování rodičů dítěte? Jak probíhala vaše komunikace/spolupráce?

12) Ovlivnila vás osobně tato zkušenost? Popřípadě jak?

13) Po setkání s ohroženým dítětem, začal/a jste se o toto téma více zajímat? Jak?

14) Chcete k dané problematice doplnit ještě nějaké informace, které nebyly řečeny?

Příloha č. 3

V rámci zachování anonymity byla jména v rozhovoru změněna.

1) Řekněte mi něco o sobě? Jaký je váš věk, jaké máte vzdělání, praxi. Co si myslíte o ohrožených rodinách?

Jmenuji se E, je mi 36 let, jsem vyučená kadeřnice, následně jsem si dodělala ekonomickou střední školu a nyní studuji na JU učitelství pro mateřské školy. Ve školce pracuji 4. rokem.

Záleží, o jaký druh ohrožený rodin jde. Pokud jde o rodiny, které se dostaly do tíživých situací ne úplně vlastní vinou, nebo nemají dost finančních prostředků na zaopatření svých potomků, ale dělají vše proto, aby tomu tak nebylo, tak jim patří určitá pomoc. Pokud jde o rodiny, které se nesnaží, mají neustále cigaretu v puse a jsou věčně opilí, děti si nadělají jako smetí, jen aby měli dostatek peněz na sociálních dávkách, a o děti se nestarají nebo dokonce jim ubližují, tak těchto rodinách nemám dobré mínění a děti je mi líto...

2) Zažil/a jste během své praxe dítě, které bylo ze strany rodiny ohroženo? Popřípadě sdělte počet dětí.

Ano jednou, šlo o holčičku, měla dva bratry jednoho ve škole a ročního doma.

3) O jaký typ ohrožení se jednalo (forma týrání)?

Zprvu jsme si všimli fyzického týrání, ale myslím si, že i po psychické stránce to bylo všelijaké...

4) V krátkosti popište, jak se tato forma týrání projevovala v praxi? (Jak se projevovalo dané dítě v mateřské škole? Jaká byla jeho specifika chování?)

Holčička se k nám přistěhovala z Prahy, šlo už o dítě, které mělo odklad. Vzhledem k tomu že se přistěhovali v neděli a v pondělí nastoupila do naší školky, nepřikláněli jsme nějaký velký důraz na její chování. Dívka neuměla mluvit, ne že by nechtěla mluvit, později jsme zjistili, že neumí mluvit vůbec. Nechtěla si s nikým hrát a nikdo si nechtěl hrát s ní. Dávali jsme jí čas, netlačili jsme na ní. K nám učitelkám se chovala velmi hezky, ze začátku jsme měly problém v získávání důvěry. Tu jsme si po čase s holčičkou vybudovaly. Holčička

si hrála sama, s ostatními dětmi se do her nezapojovala. Děti si s holčičkou hrát nechtěly, bylo to hlavně z toho důvodu, že neuměla mluvit. Těžko se zapojovala do kolektivu. Holčička chvilkami měla hysterické záchvaty, které se projevovaly v souvislosti s jejím bratrem. Byla velmi fixovaná na bratra, ale když s ním byla v kontaktu, chovala se k němu nejdříve mile a pak agresivně. Měla velké výkyvy nálad vůči bratrovi. Holčička byla hrozně hubená a po tělech měla často modřiny. Otec toto omlouval tím, že se perou s bratrem. Nejčastěji měla modřiny v oblastech zad a nohou. Otec jí bil plácačkou, to jsme zjistili tím, že bratr měl obtisk plácačky na zádech. Jednou měla holčička popáleninu, otec to omlouval tím, že upadla na kamna na plotýnky. Holčička měla popálené obě ruce.

5) Jakým způsobem jste zjistil/a, že je dítě ohrožováno? Jaký byl první „varovný signál“?

Že není něco v pořádku, jsme zjistili asi po dvou měsících, nechtěla ze školky domů, když s otcem odešla, po chvilce se vrátila, protože mu utekla... Jednou jsem dokonce porušila pravidla, a když Anetka odmítala s otcem odejít domů, rozhodla jsem se, že ji doprovodím za matkou (otec souhlasil a Anetka šla). Matku jsme do té doby ještě neviděli, Anetku vždy vodil do školky a vyzvedával otec... Ve chvíli tohoto rozhodnutí jsem ještě nevěděla, co mě čeká, bylo to strašně silné a emotivní, ve chvíli, kdy viděla Anetka matku, pevně se mě chytla kolem krku takovou neskutečnou křečí, a nemohla jí ode mě odtrhnout ani matka ani otec. S poškrábaným krkem a se slzami v očích jsem se vrátila do školky. Pak měsíc nepřišla do školky. Na to nikdy nezapomenu...

6) Co jste dělal/a, když jste zjistil/a tuto skutečnost? Jaký postup jste zvolil/a?

Když se Anetka vrátila do školky, začali jsme ji více sledovat, třeba když se převlíkala. Velký problém, který nám vše ztěžoval, byla právě její nemluva, neuměla ani malovat, neznala barvy, prostě nic... takže zeptat jsme se nemohli... jenže jen tak jsme to nechat nechtěli a na otce jsme bez důkazů zaútočit nemohli... Mám kamarádku na soudě (péče o děti) a tak byť asi nesměla, mi poskytla pro nás jednu zásadní informaci. Tyto děti již jednou byly odebrány a v létě před nástupem do školy jim je vrátili, otec alkoholik

a několikrát se pokusil o sebevraždu. Z jedné stránky jsme byli rádi, že jsme se nespletli, ale z druhé strany jsme nemohli tomu uvěřit. Její starší bratr chodil do stejné třídy jako můj syn. Několikrát jsem dělala mému synovi větší svačinu, protože se dělil s Dominikem, aby neměl hlad. Dominik měl za asistentku mou kamarádku, a tak jsme se smluvili spolu, a sledovali jsme i Dominika.

7) Spolupracoval/a jste s nějakým odborníkem? Jak tato spolupráce vypadala? Kontaktoval/a jste orgán sociálně-právní ochrany dětí?

Když se naše podezření potvrdilo, bylo naší povinností to nahlásit u vedení školy. Paní ředitelka je velmi vstřícná a ví, že když jsme za ní přišli, že to má nějaký důvod. Kontaktovala policii a sociálně-právní úřad. Ještě tentýž den přijela do školy policie a sociální pracovnice. Sociální pracovnice si popovídala s Dominikem a pak přišli za Anetkou, byli sami v místnosti, nevím, co chtěli... U nás mluvili pouze s naší vedoucí. Pak se nedělo nic, prý že jsou hlídání... Anetka do školky chodila a nechodila. Jednou když jsem potkala otce a zeptala se na Anetku, řekl, že zakopla a upadla na plotýnky a spálila si obě ruce. Když měla na zádech modřiny, řekl nám, že je má od Dominika... Tak to šlo do konce roku. V září Anetka nastoupila do první třídy. Pamatuji si, že to byl asi listopad, přijela policie do školy, Dominik byl samá modřina a kamarádka to už nevydržela. Dominik řekl, že to má od táty, že ho zmlátil plácačkou. Ještě ten den Dominika sebrali od rodiny a do měsíce byla pryč i Natálka. Nyní jsou oba v pěstounské péči. Co je s nejmladším bratrem nevím, rodina se odstěhovala zase pryč.

8) Měl/a jste pocit, že jste byl/a dostatečně seznámen/a s postupem při práci s ohroženým dítětem? Popřípadě, kde jste získával/a informace, jak v takovém případě postupovat?

Myslím, že na to se nedá připravit. Z kraje roku jsme nabízeli otci kontakty na dětského psychologa, mysleli jsme si, že má problém Anetka se začleněním a se změnou prostředí...Jednali jsme hodně intuitivně, radili jsme se se zkušenějšími učitelkami, kamarádkou na soudě, četli na internetu...

9) Byl/a jste s touto problematikou a jejími postupy seznámena již během Vašeho studia?

Myslím si, že jsme se o tom bavili, ale už nevím, jestli dostatečně.

10) Co by vám pomohlo, jako podpora při práci s ohroženým dítětem?

Určitě nějaký školní psycholog, který by věděl, co dělat...

11) Jaké bylo chování rodičů dítěte? Jak probíhala vaše komunikace/spolupráce?

Ze začátku roku byl otec vstřícný (jak jsem říkala, matka byla pro nás velká neznámá). Pak se jeho chování měnilo od odtaživého až po aroganci...Naše komunikace skončila pozdravem, nechtěl nic slyšet a já bych asi nebyla milá, kdyby se mnou chtěl něco řešit...

Otec často neplatil školkovné a obědy. Určitě rodina měla finanční problémy. Otec často marodil. To byl nejspíš důvod špatné finanční situace. Matka byla na mateřské dovolené, otec si nepřál, abychom s matkou komunikovali. Omlouval to tím, že se stará o mladší dítě. Myslím si, že otec bil i matku. Rodiče se ani neúčastnili společných akcí mateřské školy. Otec byl velmi sobecký, hleděl pouze sám na sebe, bylo mu jedno, jak vypadají jeho děti a že třeba nemají co na sebe. Otec přemýšlel hlavně nad svými potřebami. Byl závislý na alkoholu, před lety hrál automaty a pokusil se spáchat sebevraždu. Tuto informaci jsme dostali od pracovnice OSPOD.

12) Ovlivnila vás osobně tato zkušenost? Popřípadě jak?

Ano ovlivnila hodně, byla jsem na začátku praxe, pracovala jsem ve školce teprve druhý rok, první rok jsem studovala a hned jsem přemýšlela, jestli to zvládnou po psychické stránce... Ještě teď, když o tom mluvím, je mi úzko, vždy si vzpomenu na ten den, kdy mi rodiče odtrhávají jejich dítě z krku...

13) Po setkání s ohroženým dítětem, začal/a jste se o toto téma více zajímat? Jak?

Ano chvíli na to jsem o tom více četla, asi abych se trošku uklidnila, že to není zas tak běžná věc...

14) Chcete k dané problematice doplnit ještě nějaké informace, které nebyly řečeny?

Myslím, že ne. Asi jsem řekla vše, co jsem chtěla...

Příloha č. 4

- 1) Jaká je Vaše náplň práce v souvislosti s ohroženým dítětem?
- 2) Jak by měl postupovat pedagog v případě ohroženého dítěte?
- 3) Jaké volíte postupy v případě ohroženého dítěte?
- 4) Co by Vám pomohlo, jako podpora při práci s ohroženými rodinami?
- 5) Jaká je Vaše spolupráce s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí?
- 6) Jaká forma týrání je nejčastěji u dětí předškolního věku?
- 7) Jak probíhá Vaše spolupráce s mateřskou školou?
- 8) Zkušenosti z praxe